

ЏОРџ ОРВЕЛ

ЖИВОТИЊСКА ФАРМА: БАЈКА

I Поглавље

Господин Џонс, посједник Властелинске фарме, закључао је преко ноћи кокошињце, али је био сувише пијан да би се сјетио затворити и горња враташца. Док му је свјетло фењера плесало с једне стране на другу, прошао је тетурајући двориштем, збацио чизме пред стражњим вратима куће, наточио чашу пива из бачве у остави, испио је и легао у кревет, у којем је госпођа Џонс већ хркала.

Чим је у спаваћој соби нестало свјетла, у свим господарским зградама фарме настаде врева и комешање. Током дана прочуло се, наиме, да је стари Мајор, полубијели нераст, добитник многих награда, прошле ноћи уснуо чудан сан и да га жели испричати другим животињама. Договорили су се да ће се састати у великој суши чим господин Џонс заспи. Стари Мајор (тако су га одувјек звали, премда је био излаган под именом Вилингдонски љепотан) имао је на фарми такав углед да су сви били спремни изгубити један сат сна како би чули шта им је имао рећи.

У дну велике суше, на некој врсти уздигнутог подијума, Мајор се већ био удобно смјестио на свом сламнатом лежају испод фењера који је висио о греди. Било му је дванаест година и у посљедње се вријеме прилично угојио, али је успркос чињеници што му очњаци никада нису били подсјечени, још увијек имао изглед величанствене свиње, мудра и доброћудна изгледа. Ускоро су почеле пристизати друге животиње и заузимати мјеста по врстама. Прво су стигла три пса, Блубел, Џеси и Пинчер, затим свиње, које полегоше на сламу непосредно испред подија. Кокоши су се смјестиле дуж прозора, голубови су одлепршали на греде, а овце и краве полијегале су иза свиња и почеле преживати. Пар теретних коња, Боксер и Кловер, дошао је заједно, ходајући полако и спуштајући врло пажљиво своја голема космата копита да не би повриједили коју малу животињу што се можда скутрила у слами. Кловер је била крупна кобила мајчинског изгледа која се приближавала средњој доби, и која након четвртог ждријебета никада више није потпуно повратила пријашњу виткост. Боксер је пак био огроман коњ, висок преко сто осамдесет центиметара и снажан као два просјечна коња. Бијела пруга изнад њушке давала му је понешто приглуп изглед; и заиста, његова интелигенција није била прворазредна, али су га сви поштовали због чврстог карактера и силне радне снаге. Послије коња дођоше Мјуријел, бијела коза, и Бенџамин, магарац.

Бенцамин је био најстарија животиња на фарми и имао је најгору нарав. Говорио је ријетко, а када би нешто и рекао, то би обично била каква цинична примједба – на примјер, знао би рећи да му је Бог дао реп за тјерање муха, али да би он радије живио и без репа и без муха. Од животиња на фарми једино се он никада није смијао. Кад би га упитали зашто, одговорио би да се нема чему смијати. Успркос свему, не признајући то отворено, био је привржен Боксеру; њих двојица обично би заједно провели недјељу на малом пашњаку иза воћњака, пасући један поред другог без ријечи.

Коњи су управо легли, кад гомила пачића, који су изгубили мајку, нахрупи у сушу немоћно пијучући и лутајући с једне стране на другу, тражећи мјесто на којем их нико неће згњечити. Својом великом предњом ногом Кловер направи неку врсту заклона у којем се пачићи угнијездише и смјеста заспаше. У посљедњем тренутку, усиљено се нећкајући и жваћући коцку шећера, појави се Моли, луцкаста и љепушкаста бијела кобила, која је вукла двоколицу господина Џонса. Заузме мјесто сприједат и почне махати бијелом гривом, надајући се да ће свратити позорност на уплетене црвене врпце. Посљедња стиже мачка која, као и обично, потражи најтоплије мјесто и коначно се стисну између Боксера и Кловер; тамо је задовољно прела за све вријеме Мајорова говора, не слушајући ни једну ријеч.

Сада су се окупиле све животиње осим Мојсија, припитомљеног гаврана, који је спавао на својој греди иза стражњих врата. Кад је видио да су се сви удобно смјестили и пажљиво ишчекују његов говор, Мајор прочисти грло и поче:

„Другови, већ сте чули за мој необични сан од прошле ноћи. Али о томе ћу касније. Најприје вам морам рећи нешто друго. Не мислим, другови, да ћу с вама провести још много времена и осјећам својом дужношћу да вам прије него што умрем пренесем искуства која сам стекао. Живот ми је био дуг, и док сам усамљен лежао у свом дијелу свињца, имао сам много времена за размишљање, па мислим да могу рећи како разумијем природу живота на овој земљи једнако добро као и свака друга животиња. О томе вам желим говорити.

Другови, какав је сада наш живот? Погледајмо: наш живот је биједан, тегобан и кратак. Када дођемо на овај свијет, дају нам управо толико хране да једва преживимо. Они који то могу поднијети, присиљени су радити до посљедњег атома снаге. Када престанемо бити корисни, истог тренутка нас кољу с одвратном окрутношћу. Ниједна животиња у Енглеској након што напуни годину дана не зна шта значи срећа или доколица. Ниједна животиња у Енглеској није слободна. Живот животиње је биједа и ропство; то је жива истина.

Али, је ли наша судбина напросто дио опћег природног поретка? Или је то стога што ова наша сиромашна домовина не може онима који у њој пребивају пружити пристојан живот? Не, другови, тисућу пута не! Клима је добра, а плодно тло Енглеске може пружити изобиље хране и много већем броју животиња. Само би наша фарма могла хранити туце коња, двадесет крава, на стотине оваца – и сви би могли живјети тако угодно и достојанствено да то прелази границе наше маште. Зашто онда и даље живимо у овим биједним условима? Зато, што нам готово сав производ нашег рада украду људска бића. То је бит свих наших проблема. Сабрана је у једној ријечи – Човјек! Човјек је једини стварни непријатељ којег имамо. Уклоните човјека, и основни узрок глади и претјераног рада биће укинут заувјек.

Човјек је једино створење које троши а не производи. Он не даје млијеко, не носи јаја, преслаб је да вуче плуг, преспор да ухвати зеца. Па ипак је господар

свих животиња. Запошљава их и даје им минимум који ће их спријечити да скапају од глади, а остатак задржава за себе. Ми обрадујемо земљу, наш гној је чини плоднијом, али меду нама нема ниједног који посједује више од своје голе коже. Ви, краве, које видим испред себе, колико сте тисућа литара млијека дале прошле године? Шта се догодило с тим млијеком којим сте требале отхранити једру тела? Свака кап отишла је низ грла наших непријатеља. А ви, кокоши, колико сте јаја снијеле прошле године и колико се из њих излегло пилића? Остатак је отишао на тржницу да би Џонс и његови људи зарадили новац. А ти, Кловвер, гдје су ти четири ждребета која си ождријебила и која су ти у старости требала бити помоћ и радост? Ниједно није дочекало ни годину дана и већ је продано – више их никада нећеш видјети. Јеси ли у замјену за твоје четворо сирочади и сав твој рад у пољу добила ишта осим биједног оброка и стаје?

Али ни тако биједним животима, какви су наши, није допуштено да трају свој природни вијек. Не приговарам због себе, јер ја сам један од сретника. Мени је дванаест година и имао сам преко четири стотине потомака. Такав је природни живот свиње. Али на крају ниједна животиња не избјегне окрутном ножу. Ви, млада прасад за товљење што сједите испред мене, у року од једне године сваки ће од вас завршити сквичећи на стратишту. Тај ужас чека све нас: и краве, и свиње, и кокоши, и овце – свакога. Ни коње ни псе не чека боља судбина. Оног дана када твоји снажни мишићи изгубе снагу, тебе ће, Боксера, господин Џонс послати живодеру, који ће те заклати и од тебе скухати храну за лисичаре. Што се тиче паса, када остаре и изгубе зубе, Џонс им завеже око врата циглу и утопи их у најближој бари.

Није ли онда, другови, кристално јасно да све недаће овог живота проистичу из тираније људских бића? Једино ако се ослободимо човјека, производ нашег рада припашће нама. Готово преко ноћи можемо постати богати и слободни. Шта треба да се ради? Ноћу и дању, душом и тијелом, радимо на томе да збацимо људску расу! Другови, моја вам је порука: Побуна! Ја, додуше, не знам када ће доћи до побуне, то може бити за тједан дана или за стотину година, али знам, поуздано, као што видим ову сламу под својим ногама, да ће правда прије или касније славити побједу. Размислите, другови, о свом животу и о овоме што сам вам рекао. И, а то је најважније, пренесите моју поруку онима који долазе послије вас, како би се будуће генерације бориле до коначне побједе.

Не заборавите, другови, да морате остати одважни до краја. Ништа вас не смије скренути с правог пута. Немојте слушати када вам буду говорили да Човјек и животиње имају заједничке интересе, да напредак једног представља и напредак других. Све је то лаж. – Човјек гледа једино своје интересе. Зато нека меду нама животињама влада савршено јединство и савршено другарство у борби. Сви људи су непријатељи. Све животиње су другови.“

У том часу настаде страховита бука. Док је Мајор још говорио, четири велика штакора испузише из својих рупа и слушаху га сједећи на стражњим ногама. Изненада примијетише их пси и само захваљујући томе што су хитро јурнули у рупе, штакори спасише своје животе. Мајор подиже ногу тражећи тишину.

„Другови“, рече, „овај се случај мора ријешити. Јесу ли нам неприпитомљене животиње, као што су штакори и зечеви, пријатељи или непријатељи? Стављам то питање на гласање: Јесу ли штакори наши другови?“

Гласало се одмах и надмоћном већином би одлучено да су штакори другови. Само се четворо није сложило, три пса и мачка, за коју се касније открило да је гласала за обје стране. Мајор настави:

„Још нешто вам желим рећи, у ствари само поновити: упамтите заувјек да је непријатељство према Човјеку и свему његовом наша дужност. Ко год има четири ноге, или крила, тај је пријатељ. И запамтите такођер, да у борби против Човјека не смијемо спасти на то да му сличимо. Чак и кад га побједите, немојте усвојити његове пороке. Ниједна животиња никада не смије живјети у кући, спавати у кревету, носити одјећу, пити алкохол, пушити, посједовати новац или постати трговац. Све су Човјекове навике гријех. И што је најважније, ниједна животиња не смије тлачити другу животињу. Слаби или јаки, паметни или припрости, сви смо ми браћа. Ниједна животиња никада не смије убити другу животињу. Све су животиње једнаке.

А сада, другови, да вам испричам свој сан од прошле ноћи. Тај сан вам не могу описати. Сањао сам како ће изгледати Земља када нестане Човјек. Сан ме подсјетио на нешто што сам давно заборавио. Прије много година, док сам још био мало свињче, моја мајка и друге крмаче често су пјевале стару пјесму којој су знале само мелодију и прве три ријечи. У дјетињству сам знао ту мелодију, али сам је већ давно заборавио. Медутим, прошле ноћи поново ми се јавила ли сну. Штавише, наврле су ми у сјећање ријечи те пјесме – ријечи за које сам сигуран да су генерацијама биле заборављене, а које су животиње пјевале од давнина. Сада ћу вам, другови, отпјевати ту пјесму. Стар сам и глас ми је промукао, али, када вас научим мелодију, ви ћете је пјевати боље. Зове се ‘Животиње Енглеске’.

Стари Мајор прочисти грло и запјева. Као што је сам рекао, глас му је био промукао, али је пјевао прилично добро, а и мелодија је била живахна. Ријечи су гласиле овако:

*Животиње Енглеске и Ирске,
Животиње свих меридијана,
Чујте моју радосну поруку
О златном добру дану је пред нама.*

*Прије ил' касније доћи ће дан,
Тиранин Човјек свргнути ће бити,
И плодним ће пољима Енглеске
Само четвороношци њазити.*

*Несћеће карика с наших њушки,
Јарам неће жуљати' наше шије,
Мамуза ће заувјек зарђати'
А бич – као да га било није!*

*То обиље ум појмити' не може:
Сијено, пшеница, јечам и зоб,
Дјешелина, трах и плодови реје,
Све биће наше кад дође та доб.*

*Јарко ће сјајити поља Енглеске,
Чистије ће бијити њене воде,
Свјежије љухаће пољопривредници
Тек када дођемо до слободе.*

*Том дану морамо спремити сви,
Ал' прије нег' дође, макар умрли,
Краве, коњи, љуске и љурани
У борбу! Свак' слободи да хрли!*

*Животиње Енглеске и Ирске,
Животиње свих меридијана,
Почујте и ширије поруку
О злаћном добу што је пред нама!*

Пјесма је одушевила животиње и прије него што је Мајор завршио, оне му се придружише. Мелодију и понеку ријеч упамтиле су чак и најглупље, а паметније, попут свиња и паса, научиле су за неколико минута читаву пјесму напамет. А онда након неколико покушаја, читавом се фармом одлучно и јединствено заори „Животиње Енглеске“. Краве су мукале, пси завијали, овце блејале, коњи рзали, патке квакале. Толико су биле одушевљене пјесмом да су је отпјевале пет пута заредом, а можда би тако и наставиле цијелу ноћ да их Џонс није прекинуо.

Бука је, наиме, пробудила господина Џонса, који скочи из кревета увјерен да се у дворишту налази лисица. Зграби пушку, која је увијек стајала у углу спаваће собе, и припуца у мрак. Меци се забише у зид суше и састанак се нагло прекину. Животиње су се разбјежале на своја мјеста за спавање. Птице су одскакутале у своја легла, благо полијегало у сламу, и у трену је читава фарма запала у сан.

II Поглавље

Три ноћи касније стари је Мајор мирно у сну преминуо. Тијело му је сахрањено у дну воћњака.

Било је то почетком марта. Током слиједећа три мјесеца разгранала се тајна активност. Мајоров говор толико је утицао на интелигентније животиње на фарми да су стекле потпуно нов поглед на живот. Нису додуше знале када ће доћи до Побуне коју је прорекао Мајор; нису баш имале разлога вјеровати да ће се то догодити за њиховог живота, али су јасно спознале да је њихова дужност припремити Побуну. Подука и организовање запали су, наравно, свиње, које су уопште биле признате као најпаметније међу животињама. Најистакнутији међу свињама била су два млада нераста која је господин Џонс узгајао за

продају. Наполеон (*Napoleon*) је био велики беркширски нераст прилично дивљег изгледа, једини од своје врсте на фарми; није много говорио, али је био угледан јер је о свему имао властити став. Сноубол (*Snowball*) је био живахнији од Наполеона, бољи говорник и маштовитији, али се сматрало да нема његову промућурност. Сви остали крмци на фарми били су одређени за товљење. Најпознатији међу њима био је мали дебели крмак по имену Сквилер (*Squealer*), округлих образа, сјајних очију и крештава гласа. Био је бриљантан говорник, а када је расправљао о некој озбиљној теми, скакутао је час на једну час на другу страну и махао репом који је дјеловао некако врло увјерљиво. О њему се говорило да црно може претворити у бијело.

Њих тројица у танчине су разрадили учење старог Мајора у заокружен систем мишљења који су назвали анимализам. Неколико пута недјељно, када би господин Џонс заспао, одржавали су у суши тајне састанке и осталима тумачили принципе анимализма. На почетку су наишли на глупост и апатију. Неке су животиње говориле да је вјерност господину Џонсу обавеза, називале га „Господаром“, или тврдили: „Господин Џонс нас храни. Кад не би било њега, помрле бисмо од глади.“ Друге су постављале питања као: „Зашто бринути што ће се догодити послије наше смрти?“ или „Ако ће ионако доћи до Побуне, каква је разлика у томе радимо ли ми за њу или не?“, па су свиње имале великих тешкоћа како би их увјериле да се то противи духу анимализма. Најглупље питање поставила је Моли, бијела кобила. Прво њено питање Сноуболу гласило је: „Да ли ће и након Побуне бити шећера?“

„Неће“, строго је одговорио Сноубол. „На овој фарми не можемо производити шећер. Имаћеш зоби и сијена колико желиш.“

„Хоћете ли ми допустити да носим врпце у гриви?“ упитала је Моли.

„Другарице“, одговорио је Сноубол, „те врпце којима си толико привржена обиљежје су ропства. Не схваћаш ли да је слобода вреднија од тих врпци?“

Моли се сложила, али није била увјерена.

Свиње су имале издржати још тежу борбу да би се супротставиле лажима које је ширио Мојсије, припитомљени гавран. Мојсије, који је био особити миљеник господина Џонса, био је шпијун и доушник, али и вјешт говорник. Тврдио је да зна за тајанствену земљу звану Слатка Гора, у коју након смрти одлазе све животиње. Она се налази негдје горе, на небу, мало изнад облака, рекао је Мојсије. У Слаткој Гори сваки је дан у седмици недјеља, свјежа дјетелина зелени се читавау годину, а по живицама расту коцке шећера и ланена комина. Животиње су мрзиле Мојсија јер је причао бајке, а није радио ништа, али неке су повјеровале у Слатку Гору, и свиње су се морале помучити да их увјере како такво мјесто не постоји.

Највјернији ученици били су двоје теретних коња, Боксер и Кловер. Они су имали великих проблема када су требали смислити нешто самостално, али када су једном прихватили свиње за учитеље, прихваћали су све што су чули па су то поједностављено преносили другим животињама. Били су на свим тајним састанцима и увијек би први запјевали „Животиње Енглеске“, пјесму којом су састанци обавезно завршавали.

Како се показало до Побуне је дошло много раније и изведена је много лакше него што је то ико очекивао. Иако строг господар господин Џонс је пријашњих година био способан фармер, али у посљедње вријеме за њега су наступили лоши дани. Погодио га је губитак новца у некој парници и након тога одао се пићу. По читаве дане дангубио би у својој столици за љуљање у кухињи, читајући новине, пијући и повремено хранећи Мојсија корицама круха намоченим у пиво. Надничари су постали лијени и непоштени, поља пуна

корова, на господарским зградама требало је поправити кровове, живица је била запуштена, а животиње слабо храњене.

Дошао је јун и требало је покосити траву. На Ивање, била је то субота, господин Џонс је увече отишао у Вилингдон и тако се натрескао код „Црвеног лава“ да се вратио кући тек у недјељу у подне. Надничари су рано ујутро помузли краве и отишли у лов на зечеве, не нахранивши животиње. Чим се вратио, господин Џонс је одмах заспао на дивану у салону, са „Свјетским новостима“ преко лица. Тако нико није нахранио животиње до навечер. На крају оне то више нису могле поднијети. Једна крава роговима провали врата спремишта и све животиње навале на храну. У тај трен пробуди се господин Џонс. Већ слиједећег тренутка четири надничара и он нађу се у спремишту с бичевима у рукама, ударајући на све стране. Гладне животиње нису више могле то издржати. Иако ништа није било договорено, животиње су се истовремено бациле на своје мучитеље. Насрнуле су на Џонса и надничаре и почеле их одасвуд ударати. Људи више нису били господари ситуације. Никада раније нису видјели да се животиње тако понашају, и та изненадна побуна створења која су били навикнути туђи и малтретирати како им се хтјело толико их је престашила да су готово изгубили разум. Убрзо су се престали бранити и дали се у бијег. Сва петорица бјежали су путем који је водио на главну цесту, а животиње су их побједоносно прогониле.

Госпођа Џонс, која је кроз прозор видјела шта се догађа, на брзину убаци нешто ствари у платнену торбу и побјеже с фарме другим путем. Мојсије скочи са своје греде и гласно гракћући залепрша за њом. За то вријеме животиње су гониле Џонса и надничаре до цесте и затвориле за њима главна врата с пет засуна. И тако, готово прије него су схватиле шта се збива, Побуна је била успјешно извршена; Џонс је био протјеран а Властелинска фарма припала је њима.

Првих неколико минута животиње су једва могле повјеровати у своју срећу. Најприје су у чети галопом обишле границе фарме да се увјере да се нигдје није сакрило које људско биће; онда отрчаше натраг до господарских зграда да избришу посљедње трагове мрске Џонсове владавине. Силом су отвориле оставу за ствари која се налазила на дну стаја; ђемове, носне карике, ланце за псе, кржаве ножеве које је господин Џонс употребљавао за кастрирање крмака и јањадџи – све су бациле у зденац. На хрпу смећа коју су запалиле у дворишту бацише узде, уларе, наочњаке и понижавајуће зобнице. Исто учинише и с бичевима. Када су видјеле како бичеви нестају у пламену све су животиње скакале од весеља. Сноубол баци у ватру и врпце којима су се за сајмених дана украшавале коњске гриве и репови.

„Врпце“, рекао је, „треба сматрати одјећом, што је ознака људских бића. Све животиње треба да ходају голе.“

Кад је то чуо, Боксер донесе мали платнени шеширић који је носио љети да заштити уши од муха и баци га у ватру.

Врло брзо животиње су уништиле све што их је подсјећало на господина Џонса. Након тога их је Наполеон повео до спремишта и свакоме подијелио двострук оброк жита, а псима по два двопека. Онда су седам пута, од почетка до краја, отпјевале „Животиње Енглеске“ те легле и спавале као никада прије тога.

Као и обично, пробудиле су се у зору; присјетивши се славног догађаја, заједно су пошле на пашу. Покрај пашњака налазио се брежуљак с којег се могао видјети већи део фарме. Животиње су се успеле на врх па су у јасном јутарњем свјетлу разгледавале околину. Да, то је било њихово – све што су могле видјети било је њихово! При помисли на то почеле су у заносу и узбуђењу

скакати околу и бацати се увис. Ваљале су се по роси, навалиле пасти слатку љетну траву, копале груде црнице и удисале њен опојан мирис. Прегледале су читаву фарму, пуне нијеомог дивљења разгледале оранице, ливаде, воћњак, језеро, шикару. Осјећале су се као да то никада раније нису видјеле, чак су и сада једва вјеровале да је све то доиста њихово.

Вратиле су се до господарских зграда и у тишини се зауставиле пред вратима Џонсове куће. И она је сада припадала њима, али бојале су се у њу ући. Међутим, након краћег оклијевања Сноубол и Наполеон гурну врата и животиње уђу једна за другом, ходајући крајње пажљиво, бојећи се да шта не оштете. Обиђоше собе на прстима, не усуђујући се проговорити гласније од шапата, гледајући са страхопоштовањем невјеројатну раскош, кревете с мадрацима од перја, огледала, диван од коњске длаке, бриселски тепих, литографију краљице Викторије изнад камина у салону. Управо кад су силазиле низ степенице, примијетиле су да недостаје Моли. На повратку открију да се задржала у најудобнијој спаваћој соби. С тоалетног столића госпође Џонс узела је комадић плаве врпце, пребацила је преко рамена и шашаво се дивила сама себи у огледалу. Остале животиње оштро су је прекориле и изашле. Шунке које су висиле у кухињи изнијеле су ван и спалиле, а Боксер је копитом пробио дно бачве пива која се налазила у остави. Ништа друго у кући нису дирале. На лицу мјеста донесена је одлука да се кућа сачува као музеј. Све су се сложиле да ниједна животиња никада неће смјети у њој живјети.

Након доручка Сноубол и Наполеон поново сазваше животиње.

„Другови“, рече Сноубол, „сада је пола седам и пред нама је дугачак дан. Данас почињемо с кошењем траве. Али прије нам ваља учинити нешто друго.“

Свиње су сада објавиле да су у протекла три мјесеца из старе почетнице која је припадала дјечи господина Џонса и била бачена у смеће, научиле читати и писати. Наполеон пошаље по лименке с црном и бијелом бојом и поведе их до главних врата с пет засуна која су гледала на главну цесту. Онда Сноубол (јер је најбоље писао) узме кист и на горњем дијелу врата премаже натпис ВЛАСТЕЛИНСКА ФАРМА и напише ЖИВОТИЊСКА ФАРМА. То је требало од сада бити име фарме. Затим су отишли до господарских зграда, а Сноубол и Наполеон послали су по љестве, које су прислонили на стражњи зид велике суше. Објаснише да су у протекла три мјесеца свиње успјеле свести принципе анимализма на Седам заповјести. Тих Седам заповјести сада ће написати на зиду; оне ће творити неповредив закон по којем ће од сада све животиње на Животињској фарми морати живјети. С малим потешкоћама (јер свињи није лако на љествама одржати равнотежу) Сноубол се попе и даде на посао, док се Сквилер налазио неколико пречки испод њега држећи лименку с бојом. На зиду премазаном катраном исписаше Заповјести великим бијелим словима, тако да су се могле прочитати с удаљености од тридесетак метара. Гласиле су овако:

СЕДАМ ЗАПОВЈЕСТИ

1. Ко тог иде на двије ноге, тај је непријатељ.
2. Ко тог иде на четири ноге, или има крила, тај је пријатељ.
3. Ниједна животиња не смије носити одјећу.
4. Ниједна животиња не смије спаваћи у кревету.
5. Ниједна животиња не смије пити алкохол.

6. Ниједна животиња не смије убити било коју другу животињу.

7. Све су животиње једнаке.

То је било исписано врло уредно и, осим што је „пријатељ“ било написано „притајељ“ и једно „с“ било наопачке, све је друго било потпуно исправно. Да помогне другима, Сноубол све прочита наглас. Све су животиње кимнуле у знак одобравања, а бистрије међу њима одмах су почеле учити Заповјести напамет.

„А сада другови“, рече Сноубол бацајући кист, „на сјенокошу! Нека нам буде питање части да спремимо сијено брже него што су то могли Џонс и његови надничари.“

Али у том тренутку три краве, на којима се већ дуже времена опажала узнемиреност, почеше гласно мукати. Нису биле помузене двадесет и четири сата и вимена су им се готово распрснула. Након краћег размишљања свиње су послале по ведра и прилично успјешно помузле краве, добро се сналазећи и на том задатку. Ускоро је било пет ведара густог пјенушавог млијека које је већина животиња проматрала с великим занимањем.

„Шта ће бити с тим млијеком?“ упитао је неко.

„Џонс је понекад знао помијешати нешто млијека у наше јело“, рекла је једна од кокоши.

„Није важно млијеко, другови!“ узвикне Наполеон и стане пред ведра. „О томе ћемо касније. Косидба је много важнија. Водиће вас друг Сноубол. Ја ћу доћи за неколико минута. Напријед другови! Сијено чека.“

Тако су се животиње упутиле на сјенокошу, а када су се увече вратиле, примијећено је да је млијеко нестало.

III Поглавље

Колико су се мучили и знојили да спреме сијено! Али напори су им били награђени, јер косидба је била успјешнија него што су очекивали.

Посао је понекад био тежак; оруђе је било предвиђено за људе, а не за животиње, а велика препрека била је да ниједна животиња није могла употријебити оруђе које је захтијевало стајање на стражњим ногама. Но свиње су биле толико паметне да су успјеле доскочити свакој потешкоћи. Коњи су познавали сваки дјелић поља и знали су у ствари много боље од Џонса и његових надничара како ваља косити и грабљати. Свиње нису радиле, већ су управљале и надгледале друге животиње. С обзиром на надмоћ њихова знања било је природно што су преузеле вођство. Боксер и Кловвер упрегли би се у косилицу или грабљалицу (наравно, сада нису били потребни ђемови и узде) и неуморно преваљивали круг за кругом, а иза њих је ишла једна свиња и викала: „Гиста-хај, другови!“, или „Охој, другови, натраг“, већ према потреби. Свака, па и најмања животиња радила је на кошењу и скупљању сијена. Чак су и патке и кокоши читав дан трчкарале по сунцу, скупљајући кљуновима танке снопиће сијена. Косидбу су завршили два дана раније него што је обично требало Џонсу и његовим надничарима. Штавише, била је то најбогатија косидба за коју се на фарми знало. Ништа није пропало; захваљујући свом оштром виду кокоши и патке сакупиле су све до посљедње влати. Осим тога ниједна животиња није украла ни залогај.

Читаво љето посао на фарми одвијао се како се само пожељети може. Животиње су биле срећније него што су икада могле замислити. Сваки залагај представљао је силно задовољство, јер сада је то заиста била њихова храна; оне су је саме произвеле, а нису је добиле од зловољног господара. Будући да су безвриједна, паразитска људска бића отишла, за све је било више хране. Сада је чак било и више времена за одмор премда су животиње биле недовољно искусне у послу. Суочиле су се, наиме, с многим потешкоћама – на примјер, када су пожњеле жито, морале су га млатити на стари начин и пљеву отпухивати саме, јер на фарми није било млатилице – али захваљујући памети свиња и снажним Боксеровим мишићима пребродиле су све недаће. Сви су се дивили Боксеру. Био је изврстан радник чак и у Џонсово вријеме, али сада је вукао за три коња. Било је дана када се чинило да читав посао на фарми лежи на његовим моћним плећима. Теглио је и гурао од јутра до мрака, увијек присутан тамо гдје је посао био најтежи. Договорео се с једним пјетлићем да га ујутро буди пола сата прије осталих, и добровољно би радио прије почетка радног времена гдје год се за то указала потреба. На сваки проблем, сваку потешкоћу његов одговор је био – „Радићу више!“ – што је узео за своје гесло.

Али и остали су радили према својим могућностима. На примјер, кокоши и патке, сакупљајући разбацана зрна, сачувале су доста жита. Нико није крао, нико није приговарао због оброка; свађе, преваре и љубомора – уобичајене појаве у прошлим данима живота на фарми готово су ишчезле. – Нико није забушавао – или готово нико. Моли, додуше, ујутро није редовно устајала и убрзо је напуштала посао тврдећи да јој се каменчић заглавио у копито. И понашање мачке било је помало необично. Животиње су ускоро примијетиле да је мачку немогуће пронаћи кад год је ваљало прионути на посао. Нестајала би по читаве сате, а онда се појавила у вријеме оброка или навечер, када је посао био завршен. Али прела је тако одано и увијек имала тако одличне исприке да је било немогуће повјеровати у њене лоше намјере. Стари Бенцамин, магарац, након Побуне као да се нимало није промијенио. Обављао је свој посао једнако споро и тврдоглаво као у Џонсово вријеме – никада није забушавао, али ни добровољно радио неки ванредан посао. О Побуни и њеним резултатима никада се није изјаснио. Када би га упитали је ли сада, када је Џонс отишао, срећнији, он би само одговорио: „Магарци дуго живе. Нико од вас није видио мртва магарца“, и остали су се морали задовољити тим тајанственим одговором.

Недјељом се није радило. Доручак је био сат касније него обично, а после је се обавезно одржавала свечаност. Прво се дизала застава. Сноубол је у спремишту пронашао стари зелени столњак госпође Џонс, на којем је бијелом бојом нацртао копито и рог. Застава је зелена због тога, објаснио је Сноубол, што представља зелена поља Енглеске, док копито и рог означавају будућност Животињске Републике која ће настати када људска раса коначно буде збачена. Након дизања заставе све би животиње кренуле у велику сушу на општи збор који су називали Сједница. Ту су планирале посао за идућу недјељу, расправљале и доносиле закључке. Закључке су увијек предлагале свиње. Остале су животиње научиле гласати, али се никако нису могле досјетити да саме нешто предложе. У расправи су најактивнији били Сноубол и Наполеон. Али примијећено је да се никада нису слагали: шта год је један од њих предложио, морао је рачунати с тим да ће се други томе супротставити. Чак и кад се прихватило нешто чему нико није могао приговорити – да се мала ливада иза воћњака одвоји за животиње које више не могу радити – настала је бурна расправа о томе у којој доби поједина врста животиња стиче право на ослобођење од радних обавеза. Сједница је увијек завршавала пјевањем „Животиње Енглеске“, а поподне је било предвиђено за одмор.

Свиње су спремиште преуредиле у главни штаб. Из књига које су пронашле у кући, овдје су свако вече проучавале поткивање, тесарство и друге корисне ствари. Сноубол се такођер бавио организовањем животиња у, како је он то назвао, Животињске комитете. Ту је био неуморан. За кокоши је основао Комитет за производњу јаја, за краве Лигу чистих репова, Комитет за преодгајање дивљих другова бавио се припитомљавањем штакора и зечева, за овце је основао Покрет за бјељу вуну, те још многе друге комитете, а уз то је организовао и течајеве за учење читања и писања. Све у свему, ти су пројекти били промашај. На примјер, покушај припитомљавања пропао је на самом почетку. Неукроћене животиње наставиле су се понашати као и прије, а искористиле би сваку великодушност. Комитету за преодгајање придружила се и мачка, која је неколико дана дјеловала врло активно. Једног дана видјели су је како сједи на крову и нешто говори врапцима који су били изван њеног дохвата. Говорила им је да су сада све животиње другови и да се сваки врабац који то жели може спустити на њену шапу; али врапци су остали на својим мјестима. Међутим, течајеви за читање и писање имали су великог успјеха: До јесени се готово свака животиња на фарми описменила до становитог ступња. Свиње су већ знале одлично читати и писати. Пси су доста добро научили читати, али их није занимало ништа осим Седам заповјести. Коза Мјуријел читала је нешто боље од паса, и понекад је увече осталима читала из остатака новина које су пронашли на сметлишту. Бенцамин је читао исто тако добро као било која свиња, али своју вјештину никада није показивао. Колико он зна, рекао је, не постоји ништа што би вриједило читати. Кловер је научила сву абецеду, али није знала слагати слова у ријечи. Боксер се није могао макнути даље од слова D. Својим великим копитом нацртао би у прашини A, B, C, D, па би забачених ушију и понекад тресући гривом стајао, зурио у слова и покушавао свим снагама да се сјети шта долази послије тога, али никада у томе не би успио. Додуше, неколико је пута научио E, F, G и H, али док би то научио, увијек би се испоставило да је у међувремену заборавио A, B, C и D. На крају је одлучио да се задовољи с прва четири слова, која би исписивао једанпут или двапут дневно да освјежи памћење. Моли није хтјела учити, изузев оних слова која сачињавају њено име. Од гранчица би врло складно сложила своје име, украсила га с једним или два цвијета и шетала околу дивећи се. Ниједна друга животиња на фарми није се могла макнути даље од слова A. Такођер се установило да глупље животиње: овце, кокоши и патке, нису биле у стању научити напамет Седам заповјести. Послије дужег размишљања Сноубол је објавио да се Седам заповјести могу у бити свести на једну једину изреку, која је гласила: „Четири ноге добре, двије ноге лоше.“ То, рече, садржава битни принцип анимализма. Ко год то пажљиво проучи, биће заштитен од људских утицаја. У почетку су птице приговарале, јер им се чинило да и оне имају двије ноге, али Сноубол им је доказао да није тако. „Птичје крило, другови“, рекао је, „јест орган за покретање, а не за руковање стварима. Због тога крило ваља сматрати једнаким нози. Оно по чему се човјек разликује јест рука, инструмент којим чини сва своја зла.“

Птице нису разумјеле сложено Сноуболово објашњење, али су га прихватиле, и ускоро су се све припростије животиње дале на учење нове изреке. „ЧЕТИРИ НОГЕ ДОБРЕ, ДВИЈЕ НОГЕ ЛОШЕ“ било је повећим словима исписано на стражњем зиду суше изнад Седам заповјести. Кад су је једном научиле, овце су развиле велику љубав према тој изреци и често би, када би полијегале у пољу, почеле блејати: „Четири ноге добре, двије ноге лоше! Четири ноге добре, двије ноге лоше!“ и наставиле тако сатима никад се не уморивши.

Наполеон није показивао занимање за Сноуболове комитете. Говорио је да је образовање младих важније од свега што се може учинити за одрасле. Убрзо

послије косидбе Џеси и Блубел су се окотиле и донијеле на свијет деветеро крупних псића. Чим су престали сисати, Наполеон их је узео од мајки говорећи да ће он преузети одговорност за њихов одгој. Ставио их је у поткровље до којег се могло доћи једино помоћу лестава из спремишта, и држао их је тамо у таквој осамљености да је остатак фарме ускоро заборавио да постоје. Тајна нестанка млијека ускоро се разјаснила. Сваки дан оно се мијешало у напој за свиње. Ране јабуке управо су сазријевале и трава у воћњаку била је покривена зрелим опалим плодовима. Животиње су претпостављале да ће се плодови једнако дијелити, међутим, једног дана стигло је наређење да се све опало воће скуп и однесе у спремиште свињама. Неке су животиње приговарале, али без резултата. У том питању све су свиње биле сложне, чак и Сноубол и Наполеон. Послале су Сквилера да осталима пренесе потребна обавјештења.

„Другови!“, повикао је Сквилер, „не мислите, надам се, да свиње то чине због себичности и повлашћеног положаја? Многе од нас, у ствари, не воле млијеко и јабуке. Ни ја их особно не волим. Једини разлог зашто их узимамо јест да очувамо наше здравље. Млијеко и јабуке (наука је то доказала, другови) садрже састојке пријеко потребне здрављу свиња. Ми свиње смо мислиоци. Управљање и организација ове Фарме овисе о нама. Дан и ноћ бдијемо над вашим добром. Ради вас пијемо млијеко и једемо јабуке. Знате ли шта ће се догодити уколико свиње не испуне своју дужност? Вратиће се Џонс! Да, вратиће се Џонс! Сигуран сам, другови“, викао је Сквилер готово заклињући, скачући с једне стране на другу и вртећи репом, „сигуран сам да међу вама нико не жели поново овдје видјети Џонса?“ Ако је постојала једна ствар у коју су све животиње биле потпуно сигурне, то је било да не желе Џонсов повратак. Када им је овај случај био приказан у таквом свјетлу, више нису имале шта рећи. Било је и сувише јасно колико је важно одржавати свиње у добром здрављу. Тако су се, без расправљања, сложили да ће млијеко и опале јабуке (а и већи дио јабука које ће сазрети) сачувати за свиње.

IV Поглавље

До касна лета новости о догађајима на Животињској фарми прошириле су се кругом. Сваког су дана Сноубол и Наполеон слали јата голубова да животињама сусједних фарми говоре о историји Побуне и да их науче пјевати „Животиње Енглеске“.

За то је вријеме господин Џонс проводио дане сједећи у точионици „Црвени лав“ у Вилингдону, жалећи се свакоме ко је био спреман слушати га на страшну неправду коју је претрпио од гомиле ништавних животиња које су га протјерале с посједа. Други су фармери углавном саосјећали с њим, али му у прво вријеме нису много помогли. У дну срца сваки се од њих потајно питао не би ли могао Џонсову несрећу окренути у властиту корист. На срећу, власници двију сусједних фарми били су стално у лошим односима. Једна од тих фарми, по имену Фоксвуд (*Foxwood*), била је велика, запуштена, обрасла шикаром, са запуштеним пашњацима и неуредном живицом. Њен власник, господин Пилкингтон (*Pilkington*), био је лакомислен човјек, фармер који је, овисно о сезони, већи дио времена проводио у лову и риболову. Друга фарма, по имену Пинчфилд (*Pinchfield*), била је мања и боље обрађивана. Њен је власник био господин Фредерик (*Frederick*), груб и лукав човјек, стално упетљан у парнице и познат по упорности код цјенкања. Њих су се двојица толико мрзила да су се

тешко споразумијевала чак и онда кад се радило о чувању њихових властитих интереса.

Па ипак били су добрано престрашени Побуном на Животињској фарми и веома заинтересовани да спријече своје животиње да сазнају о њој нешто више. Испрва су јој се, додуше, подруживали и смијали се и самој помисли да би животиње саме управљале Фармом. Говорили су да ће све то бити готово за два тједна. Ширили су гласине да се животиње на „Властелинској фарми“ (инсистирали су на томе да је зову „Властелинска фарма“, јер нису трпили назив „Животињска фарма“) стално међусобно гложе и скапавају од глади. Након извјесног времена када је постало очито да животиње не скапавају од глади, Фредерик и Пилкингтон промијенили су пјесму и почели говорити да на Животињској фарми цвјета страшна поквареност. Разгласили су да су се животиње одале канибализму, да муче једна другу усијаним гвожђем и да су им жене заједничке. Ето до чега долази кад се неко буни против закона Природе, говорили су Фредерик и Пилкингтон.

Тим се причама, међутим, никада није вјеровало до краја. Говоркања о дивној фарми с које су избачени људи и на којој животиње саме управљају својим пословима почела су попримати најфантастичније облике и те је године вал побуна захватио читав крај. Бикови који су одувијек били послушни, постали су одједном дивљи, овце су кидале живицу и уништавале дјетелину, краве су превртале ведре испод себе, а ловачки коњи нису прескакивали ограде, него су збацивали јахаче. Штавише, мелодија, па чак и ријечи „Животиње Енглеске“, знале су се посвуда. Шириле су се запањујућом брзином. Кад би чули ту пјесму, људи нису могли суздржати свој бијес, али су се претварали да пјесму држе пуком бесмислицом. Не можемо разумјети, говорили су, како се чак и животиње могу спустити на то да пјевају ту глупост која је вриједна једино презира. Сваку животињу коју би ухватили да то пјева, избичевали би на лицу мјеста. Ипак, пјесма се ширила: косови су је фићукали по живицама, голубови гугутали по бријестовима; увукла се чак у звекет ковачница и звоњаву црквених звона. А када би је послушљивали, људи су потајно дрхтали, наслућујући у њој пророчанство своје скоре пропасти.

Почетком октобра, када су животиње већ пожњеле жито и спремиле га, а дио већ и овршиле, слетјело је у двориште Животињске фарме страховито узбуђено јато голубова. Џонс и његови надничари с неколицином људи с Фоксвуда и Пинчфилда успјели су проћи кроз главна врата с пет засуна и колским путем приближавали су се Фарми. Осим Џонса, који је имао пушку и ступао на челу групе, сви остали су били наоружани штаповима. Очито су жељели поново преузети Фарму.

То се очекивало већ одавно и биле су извршене све припреме. За обрмбене операције био је задужен Сноубол, који је проучио стару књигу о ратничким походима Јулија Цезара што ју је нашао у кући. Брзо је издао наређења и за неколико минута свака је животиња била на свом мјесту.

Док су се људи приближавали господарским зградама, Сноубол је започео први напад. Сви голубови, њих тридесет и пет, надлијетали су људе и гађали их изметинама; док су се људи бактали с њима, навалиле су гуске, које су се скривале иза живице и оштрим кљуновима гризле им листове ногу. Међутим, то је био само благ маневарски окршај који је требао унијети мало нереда, и људи су се штаповима лако одупрли. Сноубол тада пусти у напад другу линију. Мјуријел, Бенцамин и све овце, са Сноуболом на челу, насрнули су на људе, боли их и ударали са свих страна, док се Бенцамин окренуо и ритало својим малим копитима. Али људи са штаповима и окованим чизмама били су ипак

јачи од њих, и изненада, на Сноуболово сквичање, што је био знак за повлачење, све се животиње окрену и кроз врата утекну у двориште.

Људи су побједнички и гласно ликовали. Видјели су, као што су и очекивали, своје непријатеље у бијегу и навалише на њих како је ко стигао. То је било управо оно што је Сноубол желио. Кад су људи упали у двориште, изненада се иза њих појавише три коња, три краве и оне свиње које су се скривале у стаји за краве, те им пресјекоше пут за повлачење. Сада Сноубол даде знак за напад. Он сам јурну право на Џонса. Џонс видје да му се приближава, подигне пушку и опали. Меци оставе крвав траг на Сноуболовим леђима, а једна овца падне мртва. Не заустављајући се ни за трен, Сноубол се са својих стотињак кила обори на Џонса, одбаци га на гомилу ђубрета, те Џонсу пушка испадне из руку. Али је најстравичније било видјети Боксера како се пропиње на стражње ноге и удара својим огромним поткованим копитима као какав пастух. Први ударац погоди коњушара из Фоксвуда у лубању и обори га у блато, гдје је остао лежати као да је мртав. Видјевши то, неколицина људи баци штапове и покуша побјећи. Захватила их је паника, и у слиједећем тренутку животиње су их већ почеле гонити уоколо дворишта. Боле су их роговима, ударале ногама, газиле и гризле. Није било ниједне животиње на фарми која им се није освећивала на свој начин. Чак је и мачка с крова изненада скочила једном човјеку на раме и зарила му панце у врат на што је овај страховито заурлао. Када је пролаз начас био слободан, људи су главом без обзира побјегли из дворишта према главној цести. Свега пет минута после напада људи су се срамно повлачили истим путем којим су и дошли; за петама им је било јато гусака гачући и гризући их читаво вријеме.

Сви су побјегли осим једног. У дну дворишта Боксер је копитом покушао окренути коњушара који је потрбушке лежао у блату. Момак се није мицао.

„Мртав је“, жалосно рече Боксер. „То нисам намјеравао учинити. Заборавио сам да имам жељезне поткове. Ко ће ми вјеровати да то нисам урадио намјерно?“

„Без сентименталности, друже!“ повиче Сноубол, из чијих је рана још цурила крв. „Рат је рат. Једини добар човјек је мртав човјек.“

„Нисам желио никога убити, чак ни човјека“, поновио је Боксер, а очи су му биле пуне суза.

„Гдје је Моли?“ узвикну неко.

Заиста, ње није било. На тренутак настала је велика узбуна. Бојали су се да су је људи ранили или чак одвели са собом. Међутим, на крају су је пронашли сакривену у стаји, главе заривене у јасле. Побјегла је чим је пукла пушка. Када су се из потраге за Моли животиње вратиле у двориште установиле су да се коњушар, који је био само омамљен, освијестио и да је побјегао.

Све су се животиње сада поново окупиле и врло узбуђено, из свега гласа препричавале своје подвиге. Одмах су прославиле побједу. Подигле су заставу, више пута отпјевале „Животиње Енглеске“, а онда свечано сахраниле убијену овцу и на гроб засадили ловоров грм. Над гробом је Сноубол одржао кратак говор наглашавајући да, буде ли потребно, свака животиња мора бити спремна умријети за Животињску фарму.

Животиње једногласно одлучише да установе војно одликовање „Животињски херој првог реда“, које одмах додијелише Сноуболу и Боксеру. Била је то брончана медаља (у ствари, то је био брончан украс за коње што су га пронашле у спремнику) која ће се носити недјељом и празницима. Увеле су и

одликовање „Животињски херој другог реда“, које су посмртно додијелиле погинулој овци.

Доста су расправљале о томе како назвати битку. На крају је назваше Битком код стаје за краве, јер су тамо поставиле засједу. У блату су пронашле пушку господина Џонса, а знале су да у кући има муниције. Одлучиле су да пушку поставе уз подножје јарбола за заставу, као артиљеријско наоружање, и да из ње пуцају два пута годишње – једанпут 12. октобра, на годишњицу Битке код стаје за краве, а други пут на Ивање, годишњицу Побуне.

V Поглавље

Како се примицала зима, Моли је постајала све неугоднија. Свако је јутро каснила на посао оправдавајући се да је заспала, и успркос одличном апетиту тужила се на некакве тајновите болове. Бјежала је од посла изговарајући се на све могуће начине и одлазила на појилиште гдје би се задржавала, луцкасто проматрајући своју слику у води. Али кружиле су гласине да се ради о нечем озбиљнијем. Једног дана, док је Моли радосно шетала двориштем, жваћући сијено и машући весело репом, приђе јој Кловер.

„Моли“, рече, „морам те питати нешто врло озбиљно. Јутрос сам те видјела како гледаш преко живице која дијели Животињску фарму од Фоксвуда. Један надничар господина Пилкингтона стајао је с друге стране живице. Додуше, ја сам стајала на приличној удаљености, али сам готово сигурна да сам видјела да ти је нешто говорио, а ти си му допустила да те милује. Шта то значи, Моли?“

„Није! Нисам била! То није истина!“ заплака Моли, те се поче пропињати и копкати тло.

„Моли! Погледај ми у лице. Можеш ли ми дати часну ријеч да те тај човјек није мазио?“

„То није истина!“ понови Моли, али није могла погледати Кловер у лице, и слиједићећг часа подбрусивши копита одгаломира у поље.

Једна мисао проструји Кловериним мозгом. Не говорећи ништа другима, оде до Молине стаје и копитом разгрну сламу. Испод сламе била је скривена омања гомила шећера у коцки и неколико смотуљака врпци различитих боја.

Три дана касније Моли је нестала. Неколико недјеља није се знало гдје се налази, а онда су голубови донијели вијест да су је видјели на другом крају Вилингдона. Била је упрегнута у отмјену црвено-црну двоколицу која је стајала испред крчме. Један дебељко црвена лица, у карираним јахаћим хлачама и докољеницама, који је изгледао као крчмар, гладио ју је по њушци и хранио шећером. Била је истимарена и у гриву су јој биле уплетене гримизне врпце. Према ономе што су рекли голубови, изгледала је задовољна. Ниједна животиња више никада није споменула Моли.

Наступио је јануар, оштар и хладан. Земља је отврднула попут жељеза и није се могло радити у пољу. У великој суши одржавали су се бројни састанци, а свиње су планирале посао за слиједићеће годишње доба. Прихваћено је да ће свиње, које су очито биле паметније од осталих животиња, одлучивати о свим питањима на Фарми, иако ће њихове одлуке гласањем морати одобрити већина. Тај би договор добро функционирао да није било неслагања између Сноубола и Наполеона. Њих се двојица нису слагала ни у којем питању и уживала су да

један другоме противрјече. Ако би један предложио да се више површина засије јечмом, други би тражио да то свакако буде зоб, а ако је један тврдио да је то и то поље најбоље за купус, други би увјеравао да је то поље неплодно и да ту може успијевати само коров. Сваки је имао своје сљедбенике, а неки пут су расправе биле жестоке. На сједницама Сноубол би често бриљантним говорима придобио већину, али Наполеон је био бољи у кортеширању у паузама. Посебно је имао успјеха међу овцама. Од њега су овце научиле да и у сезони и изван ње блеје „Четири ноге добре, двије ноге лоше“, и често су тиме прекидале сједницу. Примијетило се да су врло често са „Четири ноге добре, двије ноге лоше“ упадале у кључним тренуцима Сноуболових говора. Сноубол је био пажљиво проучио неке старе бројеве *Фармера и узјајивача сџоке* што их је нашао у кући и планирао је многе новине и побољшања. Учено је говорио о наводњавању поља, силосима, троски, а израдио је и сложену схему како да све животиње свој измет избацују изравно у поље, сваког дана на друго мјесто, и тако уштеде посао око пријевоза. Наполеон није износио своје планове, али је мирно говорио како Сноуболови планови не воде никуда, и чинило се по свему као да чека своју прилику. Али од свих њихових расправа ниједна није била тако жестока као она око вјетрењаче.

На великом пашњаку, недалеко од господарских зграда, налазио се мали брежуљак који је био највиша тачка на Фарми. Пошто је испитао земљиште, Сноубол је тврдио да је то право мјесто за вјетрењачу која би могла покретати динамо и опскрбљивати Фарму електричном енергијом. Тако би се освјетљивале, а зими и гријале стаје. Електрична енергија користила би се и за циркуларну пилу, косилицу, стројеве за резање репе и прераду млијека. Животиње које никада прије нису чуле нешто слично (јер је фарма била старомодна и имала само најпримитивније оруђе), слушале су запањено кад је Сноубол дочаравао слике фантастичних стројева који ће обављати њихов посао, док ће оне у миру пасти или читањем и разговором унапређивати свој дух.

У неколико недјеља Сноубол је завршио планове за вјетрењачу. Техничка рјешења потицала су углавном из три књиге, које су некад припадале господину Џонсу. *Хиљаду корисних сџвари које можете направиши у кући, Сагради сам и Све о електрициџеџу за џочџнике*. За израђивање планова Сноубол је користио стају која је некада служила као инкубатор и имала гладак дрвени под погодан за цртање. Књиге је држао отворене помоћу каменчића, папцима је стегнуо комадић креде и узбуђено поцикујући брзо се кретао амо-тамо, вукући линију за линијом. Постепено су планови прерасли у сложен сплет полуга и зупчаника који је прекривао преко пола пода; друге животиње нису ништа од тога разумјеле, али су цртежи на њих оставили дубок дојам. Барем једном дневно све су долазиле да погледају Сноуболове цртарије. Долазиле су чак и кокоши и патке, пазећи да не разгазе ознаке кредом. Само се Наполеон држао по страни. Од самог почетка био је против вјетрењаче. Изненада се појави да погледа планове. Озбиљно је шетао у круг пажљиво гледајући сваки детаљ; загроктао би једанпут, двапут, а онда одмјеравао искоса; потом је неочекивано дигао ногу, помокрио се на планове и без ријечи изашао.

Вјетрењача је направила дубок раздор на Фарми. Сноубол није порицао да ће изградња бити врло тежак посао. Мораће се разбијати стијене и потом камен уграђивати у зидове, а биће потребно направити крила за вјетрењачу, набавити динамо и каблове. Сноубол није рекао како ће то набавити, али је тврдио да се све то може ријешити за годину дана. А када све буде готово, рече, толико ће се уштедјети на радном времену да ће требати радити свега три дана недељно. Наполеон је, с друге стране, доказивао да је у овом тренутку најпотребније повећати производњу хране, јер ће, уколико буду трошили вријеме на вјетрењачу, сви помријети од глади. Животиње су се подијелиле у двије странке

с паролама „Гласај за Сноубола и тродневну радну недјељу“ и „Гласај за Наполеона и пуне јасле“. Бенцамин је био једина животиња која се није придружила ниједној странци. Није вјеровао да ће бити више хране ни да ће вјетрењача скратити радно вријеме. С вјетрењачом или без ње, рекао је, живот ће тећи даље као и до сада – значи, лоше.

Поред размирица око вјетрењаче, наметнуло се питање одбране фарме. Било је потпуно јасно да успркос поразу у Битки код стаје за краве, људи могу још одлучније покушати да заузму фарму и врате господина Џонса. Сада су за то имали разлог више јер се вијест о поразу проширила по читавом крају, а животиње на сусједним фармама постале су непослушније него икада. Као и обично Сноубол и Наполеон нису се слагали. Према Наполеонову мишљењу, животиње су требале да набаве ватрено оружје и да науче њиме руковати. Према Сноуболову, требало је на сусједне фарме послати што више голубова и потицати животиње на побуну. Један је доказивао да ће се, уколико се не буду могли обранити, суочити с поразом, а други је тврдио да неће бити ни потребе за обраном дође ли свуда до побуне. Животиње су саслушале Наполеона, а затим Сноубола, али се нису могле одлучити ко је у праву; заправо су се увијек слагале с оним који је у датом тренутку говорио.

Коначно је дошао и дан када је Сноубол завршио своје планове. На сједници слиједеће недјеље требало је гласањем одлучити хоће ли започети с радовима или не. Кад су се животиње окупиле у великој суши, Сноубол устаде и, повремено прекидан блејањем оваца, изнесе разлоге због којих се залаже за изградњу вјетрењаче. Онда устаде Наполеон да одговори. Врло мирно рече да је изградња вјетрењаче глупост и да он никоме не савјетује да гласа за њу, а након тога одмах је сјео; говорио је једва тридесетак секунди и чинило се да је потпуно незаинтересиран за дојам који је оставио. На то Сноубол скочи на ноге и, вичући према овцама које су поново почеле блејати, ватрено позиваше на изградњу вјетрењаче. До тада су симпатије животиња биле подједнаке, али Сноуболова рјечитост их на трен занесе. Одушевљено је изнио визију Животињске фарме, када се животиње једном ослободе најгорег посла. Машта му се сада винула много даље од електричне косилице и строја за резање репе. Електрицитет, рече, може покретати вршилице, плугове, дрљаче, ваљке, жетелице и самовезачице. Поред тога, свака ће стаја имати своје освјетљење, топлу и хладну воду, те електрично гријање. Кад је завршио говор није било сумње ко ће добити гласове. Али баш у том тренутку устане Наполеон, на чудан начин, искоса, погледа Сноубола и, зарокће тако како га још никад нису чули.

У том часу зачу се страшан лавез и девет огромних паса с мједеним огрлицама нахрупи у сушу. Устремише се право на Сноубола, који се на вријеме измакну да избјегне њихове разјапљене чељусти. За трен истрча из суше, а они за њим. Сувише изненађене и претрашене да би проговориле, све животиње нахрупише према излазу да проматрају потјеру. Сноубол је грабио преко великог пашњака према цести. Трчао је како само свиња може трчати, али пси су му били за петама. Изненада се оклизну, и чинило се да ће га стићи. Али се подиже и потрча брже него икада. Пси му се, међутим, поново приближише. Један шкљоцну чељустима покушавајући га дохвати за реп, али Сноубол измакну у прави час а затим прикупи сву своју снагу и свега неколико центиметара испред гонилаца клизну кроз рупу у живици да га више никад не виде.

Животиње су тихо и претрашено одмиљеле до суше. И пси су убрзо дотрчали. У први мах нико се није могао досјетити откуда су се уопће појавила та створења, али проблем је ускоро био ријешен: то су била штенад коју је Наполеон одвојио од мајке и приватно одгојио. Иако још нису били потпуно

одрасли, били су огромни, дивљег изгледа, попут вукова. Држали су се Наполеона. Примијећено је да машу реповима на исти начин као што су некад пси махали господину Џонсу. Наполеон се, заједно са псима који су га слиједили, попне на узвишени подиј, с којег је Мајор своједобно одржао свој говор и објави да се од сада укидају Сједнице недјељом ујутро. Оне су биле потпуно сувишне, рекао је, и значиле су само губитак времена. Убудуће сва питања која се односе на рад на Фарми рјешаваће, под његовим предсједањем, специјални комитет свиња, који ће се састајати засебно а послије другима преносити своје одлуке. Животиње ће се ипак окупљати недјељом да поздраве заставу, отпјевају „Животиње Енглеске“ и приме распоред за слиједећу недјељу; међутим, више неће бити дискусија. Успркос шоку који је изазвао Сноуболов прогон, животиње је ово саопштење запрепастило. Неке би од њих чак протестовале, да су могле наћи ваљане разлоге. На извјестан начин растужио се и Боксер. Спустио је уши, неколико пута затресао гривом и упорно покушавао средити своје мисли; али на крају није знао шта би рекао. Међутим, неке свиње су биле присебније. Четири млада крмка из првог реда, своједобно одређена за товљење, роктањем су изразила своје неслагање; сва четири су скочила на ноге и почела говорити у исто вријеме. Али пси око Наполеона почеше одмах потмуло, пријетећи режати и крмци су ушутјели и сјели. Овце су почеле снажно блејати: „Четири ноге добре, двије ноге лоше!“, што је по трајало четврт сата и онемогућило сваки разговор.

Послије су послали Сквилера да другима на Фарми објасни нове прилике.

„Другови“, рекао је Сквилер, „вјерујем да свака присутна животиња схвата жртву коју је учинио друг Наполеон преузимајући на себе и овај задатак. Немојте, другови, мислити да је руковођење ужитак. Управо обрнуто, то је озбиљна и тешка одговорност. Нико од друга Наполеона није чвршћи у вјери да су све животиње једнаке. Он би био пресретан да вам може допустити да сами одлучујете. Али, понекад бисте могли донијети криве одлуке, другови, и гдје бисте се онда нашли? Претпоставимо да сте одлучили слиједити Сноубола и његове тлапње о вјетрењачама – Сноубола, који, како то сад знамо, није био ништа бољи од злочинца.“

„Он се храбро борио у Битки код стаје за краве“, добаци неко.

„Храброст није довољна“, одговори Сквилер. „Оданост и послушност су важнији. А што се тиче Битке код стаје за краве, вјерујем да ће доћи вријеме кад ћемо открити да је Сноуболова улога у њој умногоме прецијењена. Дисциплина, другови, жељезна дисциплина! То је парола дана. Само један криви корак и непријатељ ће бити овдје. Другови, ваљда не желите да се Џонс врати?“

Још једном на тај се аргумент није могло одговорити. Било је сигурно да животиње не желе повратак Џонса; ако би дискусије недјељом ујутро могле придонијети његову повратку, онда је с њима требало престати. Боксер, који је у међувремену био поразмислио, изразио је опште расположење ријечима: „Ако тако каже друг Наполеон, то мора бити тачно.“ И од тада је свом начелу „Радићу више“, додао и гесло „Наполеон је увијек у праву“.

Вријеме се пролепшало и почело је прољетно орање. Стаја у којој је Сноубол цртао своје планове била је затворена и претпостављало се да су планови избрисани. Сваке недјеље, у десет сати ујутро, животиње су се окупљале у великој суши да приме распоред за слиједећу недјељу. Лубања старог Мајора, сада већ гола кост, ископана је у воћњаку и постављена на постоље у подножју јарбола за заставу, поред пушке. Од животиња се тражило да након подизања заставе, прије него што пређу у сушу, одају почаст лубањи. Више нису сједиле заједно, као некада. Наполеон, Сквилер и крмак по имену

Минимус (*Minimus*), који је имао изузетан дар за писање пјесама и попијевки, сједили су у првом реду повишеног подија; деветоро младих паса направило је око њих полукруг, а иза њих су биле остале свиње. Друге животиње сједили су насупрот њима, у главном дијелу суше. Наполеон је осорним, војничким начином читао распоред дужности за слиједећу недјељу, и пошто би једанпут отпјевале „Животиње Енглеске“, животиње би се разишле.

Три недјеље након Сноуболова изгона, животиње је прилично изненадило Наполеоново обавјештење да ће се вјетрењача ипак градити. Наполеон није објаснио зашто се предомислио, већ је само упозорио животиње да ће тај ванредни задатак захтијевати врло напоран рад; можда ће чак бити потребно смањити оброке. Планови су, међутим, потпуно припремљени, све до најситнијих појединости. На њима је посљедње три недјеље радио посебан комитет свиња. Градња вјетрењаче и разни поправци трајаће, уз остала потребна побољшања, отприлике двије године. То вече Сквилер је приватно објаснио другим животињама да Наполеон у бити никад није био против изградње вјетрењаче. Напротив, управо се он на почетку за њу залагао, а план који је Сноубол нацртао на поду инкубатора заправо је украден из Наполеонових биљешки. Вјетрењача је, у ствари, била Наполеонова замисао. Зашто је онда, упита неко, тако оштро говорио против ње? Сквилер је изгледао врло препредено. То је, рече, била лукавост друга Наполеона. Он се само *привидно* супротстављао вјетрењачи, то је једноставно био маневар да се отараси Сноубола, који је био опасан тип и лоше утицао на друге. Сада, кад више нема Сноубола, план се може провести без његова уплитања. То је било, рече Сквилер, нешто што се зове тактика. Много пута је поновио: „Тактика, другови, тактика!“, гегајући се у круг, вртећи репом и весело се смијући. Животиње нису тачно знале шта значи та ријеч, али Сквилер је говорио тако увјерљиво, а три пса која су била с њим режала су тако застрашујуће, да су прихватиле објашњење без даљњег испитивања.

VI Поглавље

Цијелу ту годину животиње су радиле као робови. Али у свом су послу биле сретне, нису зазирале ни од каквог напора или жртве, свјесне да је све што раде за њихово добро и за добробит оних који ће доћи иза њих, а не за гомилу лијених и покварених људских створења.

У прољеће и љето радили су по шездесет сати недјељно, а у августу Наполеон је објавио да ће се радити и недјељом послје подне. Додатни рад био је сасвим добровољан, али свакој животињи која се не одазове оброци ће бити смањени на пола. Успркос томе испоставило се да неки задаци неће бити извршени. Жетва је била нешто мање успјешна него прошле године, а на два поља нису посадили репу јер орање није било завршено на вријеме. Могло се предвидјети да ће наредна зима бити врло тешка.

Око вјетрењаче искрснуле су непредвиђене тешкоће. На фарми се налазило богато налазиште вапненца, а у једној од споредних зграда пронађено је много пијеска и цемента, па је материјал за градњу био при руци. У почетку животиње нису могле ријешити проблем како разбити стијене у комаде одговарајуће величине. Изгледало је да се то може учинити само пијуком и жељезним полугама, којима се, међутим, животиње нису могле служити. Тек након више недјеља узалудног напора неком се јавила права идеја – искористити силу теже. Огромне стијене, превелике за употребу, лежале су на дну каменолома.

Животиње би их привезале за уже, а онда су све заједно, краве, коњи, овце, свака животиња која је могла придржати уже – у критичним моментима придружиле би се и свиње – очајно споро вукле стијене стрмином до врха, да би их потом гурнуле натраг и тако разбиле на мање комаде. Преношење разбијених комада било је размјерно једноставно. Коњи су их одвозили теретним колима, овце су носиле комад по комад; чак су се Мјуријел и Бенцамин упрегли у нека стара кола и дали свој допринос. До краја лета скупили су довољно камења и онда је, под надзором свиња, почела градња.

Али напредовало се споро и тегобно. Често је требао читав дан напорног и исцрпљујућег рада да се једна стијена довуче до врха, а понекад се догодило, када би је гурнули натраг, да се ипак није разбила. Ништа се није могло учинити без Боксера који је имао снаге као све друге животиње заједно. Када би стијена почела клизити низбрдо, а с њом и животиње, Боксер би се увијек нашао на правом мјесту, повукао уже и зауставио клизање. Сви су били задивљени када би га видјели како се, сав усопљен, с муком, мало-помало пење уз обронак, док му се врхови копита заривају у тло а велика леђа прекривају знојем. Кловвер га је понекад упозоравала да буде опрезан и да се превише не напреже, али Боксер је није слушао. Његова два гесла „Радићу више“ и „Наполеон је увијек у праву“ била су му довољан одговор на све потешкоће. Договорили се да га пјетлић, умјесто пола сата, буди три четврт сата раније. А у слободним тренуцима, којих више није било много, сам би одлазио у каменолом, скупљао комаде стијења и без ичије помоћи вукао их до градилишта вјетрењаче.

Успркос напорном раду животињама тог лета није било лоше. Ако већ нису имале више хране него у Џонсово доба, нису је имале ни мање. То, да је требало хранити само себе а не још и петеро разузданих људских створења била је толика предност, да је требало учинити много погрешака да се то примјетније осјети. А из разних разлога животињске методе рада су биле ефикасније па се уштедјело много радног времена. Неки послови, на примјер, плијевљење, обављени су с темељитишћу недостижном људским бићима. Будући да сада ниједна животиња није крала, није било потребно оградом одијелити пашњак од ораница, чиме је уштеђено много посла око одржавања живица и пролаза. Успркос томе, како је лето одмицало, почеле су се осјећати разне непредвиђене несташнице. Требали су парафинског уља, чавала, ужади, двопека за псе, жељеза за коњске поткове, а ништа од тога није се могло произвести на Фарми. Поред разног оруђа, ускоро ће им затребати сјемена и умјетног гнојива а, коначно, и постројење за вјетрењачу. Нико није могао замислити како ће се то набавити.

Једне недјеље ујутро, када су се животиње окупиле да приме распоред, Наполеон објави да се одлучио за нову политику. Од сада ће Животињска фарма трговати са сусједним фармама; наравно, не с трговачким намјерама, већ једноставно стога да се набаве неки материјали који су им хитно били потребни. Вјетрењача је преча од свега, зато је склопио уговоре о продаји стога сијена и дијела жетве жита, а касније, ако устреба, новац ће се морати набавити продајом јаја, за која је у Вилингдону увијек било интереса. Кокоши ће, рекао је Наполеон, поздравити ову жртву као свој посебни допринос градњи вјетрењаче.

Животиње су поново осјетиле извјесну нелагоду. Никада имати посла с људским бићима, никада трговати, никада користити новац – нису ли то биле неке од најранијих одлука које су донијеле на првој побједоносној Сједници након Џонсова прогонства? Све су се животиње сјећале да су донијеле такве одлуке, или су барем мислиле да се сјећају. Четири млада крмка, који су протестовали када је Наполеон укинуо Сједнице, срамежљиво су дигла глас, али пси су их одмах ушуткали страшним режањем. Онда су, као и обично, овце

почеле са „Четири ноге добре, двије ноге лоше!“ и тако распршиле тренутну нелагодност. На крају, Наполеон подиже ногу да их умири и објави да је већ склопио све уговоре. Неће бити потребе да и једна животиња дође у додир с људима, јер то би, јасно, било непожељно. Намјеравао је сав терет узети на своја плећа. Одређени господин Вајмпер (*Whymper*), биљежник који живи у Вилингдону, пристао је да буде посредник између Животињске фарме и вањског свијета; сваког понедјељка ујутро он ће долазити на Фарму по упуте. Наполеон заврши говор уобичајеним покликом „Живјела Животињска фарма!“ и, након што су отпјевале „Животиње Енглеске“, распусти животиње.

Касније је Сквилер обишао Фарму и смиривао животиње. Увјерио их је да одлука о забрани трговања и употребе новца никада није била изгласана, чак нити предложена. То је измишљотина која вјероватно има коријен у лажима што их је у почетку ширио Сноубол. Неке животиње још су помало сумњале, али Сквилер их лукаво запита: „Другови, јесте ли сигурни да тако нешто нисте сањали? Имате ли икакав доказ о таквој одлуци? Је ли она негдје записана?“ А будући да заиста није постојало ништа написано, животиње су биле задовољне што се ради о забуни.

Господин Вајмпер је, према договору, сваког понедјељка посјећивао фарму. Био је то омањи човјек, препредена изгледа, са записима; није био одвећ послован биљежник, али је био довољно оштроуман да прије осталих схвати да ће Животињска фарма требати посредника и да би могло бити корисно заступати њене интересе. Животиње су с језом проматрале његове одласке и доласке и избјежавале га колико год су могле. Па ипак, кад су видјеле како Наполеон, на своје четири ноге, издаје наређења Вајмперу који је стајао на двије ноге, биле су поносне и дјеломице помирене с новим споразумом. Њихови односи с људима више нису били сасвим исти као прије. Сада, када је пословала успјешније, људи нису мање мрзили Животињску фарму; заправо, мрзили су је више него икада. Сви су сматрали да је неумитна судбина Фарме да прије или касније пропадне, а изнад свега су жељели да вјетрењача не успије. Окупљали би се у крчми и цртајући дијаграме један другоме доказивали да ће се вјетрењача сигурно срушити, а уколико се то којим случајем и не догоди онда, сигурно, неће никад прорадити. Па ипак, и против своје воље, осјећали су становито поштовање према спретности којом су животиње водиле своје послове. Самим тим што „Животињску фарму“ више нису звали „Властелинска фарма“ већ њеним правим именом, људи су доказивали да о њој другачије мисле. Такођер су престали подржавати Џонса, који је изгубио наду да ће повратити Фарму и одселио се из овог краја. С вањским свијетом Животињска фарма саобраћала је једино преко Вајмпера, али су стално кружили гласови да Наполеон намјерава склопити пословни уговор или с господином Пилкингтоном с Фоксвуда или с господином Фредериком с Пинчфилда – али, како је замијећено, никада се истовремено није говорило о обојици.

Отприлике у то вријеме свиње су се неочекивано преселиле у Џонсову кућу и ту се настаниле. Поново се животињама причинило да се сјећају одлуке против тога и поново их је Сквилер успио увјерити у супротно. Апсолутно је потребно, рекао је, да свиње, које су мозгови Фарме, имају мирно мјесто за рад. А и достојанству Вође (у посљедње вријеме Сквилер је почео говорити о Наполеону као о „Вођи“) више одговара да живи у кући него у обичном свињцу. Успркос томе, неким је животињама сметало када су чуле да свиње не само да једу у кухињи и користе салон као собу за одмор, већ и спавају у креветима. Боксер је прешао преко тога с уобичајеним „Наполеон је увијек у праву“, али је Кловер, којој се чинило да се сјећа строгог правила против спавања у кревету, отишла у сушу и тамо покушала одгонетнути Седам заповјести. Будући да је могла прочитати само неколико појединачних слова, довела је Мјуријел.

„Мјуријел“, рече, „прочитај ми Четврту заповјест. Не стоји ли у њој да је забрањено спавати у кревету?“

Мјуријел је срицала с напором.

„Она гласи... *Ниједна животиња не смије спаваћи у кревету с њиховим*“, изустила је коначно.

Зачудо, Кловер се није сјећала да је Четврта заповјест спомињала плахте, али ако је тако писало на зиду биће да тако и јест. А Сквилер, који се тог тренутка, у пратњи два-три пса, нашао у близини, постави читаву ствар на право мјесто.

„Значи, другови, чули сте“, рече, „да ми свиње сада спавамо у креветима. А зашто не бисмо? Ваљда не сматрате да је икада постојала одлука против *кревета*? Кревет означава мјесто за спавање. Ако правилно гледамо, хрпа сламе у стаји је кревет. Одлука је била против *њихових*, које су људски изум. Ми смо, међутим, одстранили плахте и спавамо на гуњевима. И тако се спава врло удобно. Али, с обзиром на мисаони посао који обављамо, могу вам рећи, другови, не удобније него што нам је потребно. Другови, зар нам желите одузети право на одмор? Зар желите да своје дужности обављамо преморени? Сигурно нико од вас не жели да се Џонс врати?“

Животиње одмах потврдише да то не желе и више се није спомињало да свиње спавају у креветима. Нико није приговорио ни када је објављено да ће свиње устајати сат касније од осталих животиња.

Крајем јесени животиње су биле уморне, али сретне. Година је била напорна, а након продаје дијела сијена и жита хране није било у изобиљу; међутим, вјетречања је била надокнада за све. Била је готово допола изграђена. Након жетве наступило је ведро и сухо вријеме; животиње су радиле напорније него икада сматрајући вриједним труда да читав дан вуку камене блокове ако се на тај начин зидови могу подићи макар и педаљ више. Боксер је излазио чак и ноћу те за пуног мјесеца сам радио сат, два. У слободним тренуцима животиње би шетале око полудовршене вјетрењаче, дивиле се чврстоћи и усправности њених зидова и чудиле се да су у стању изградити нешто тако задивљујуће. Само се стари Бенцамин није одушевљавао вјетрењачом; као и обично изустео је само циничну примједбу – да магарци дуго живе.

Стигао је новембар а с њиме и јаки југозападни вјетрови. Морали су прекинути градњу јер је вријеме било сувише кишовито да би се бетон могао мијешати. Једне ноћи олуја је била толико јака да је до темеља потресла господарске зграде, а с крова суше одлетјело је неколико црепова. Кокоши су се пробудиле и престашено кокодакале јер су све, у исто вријеме, сањале да се у даљини чуо пуцањ пушке. Ујутро, кад су изашле из стаја, животиње су примијетиле да је срушен јарбол заставе и да је један бријест у дну воћњака ишчупан попут травке. Трен касније зачули су се очајни крици. Указао им се страшан приказ. Вјетрењача је била у рушевинама.

Смјеста потрчаше према брежуљку. Наполеон, који је обично мирно шеткао, трчао је на челу. Да, срушен до темеља, овдје је лежао плод свих њихових битака, а камење, које су разбијале и теглиле с толико муке, лежало је разбацано свуда уоколо. Немоћне да проговоре, тужно су стајале проматрајући остатке урушеног камења. У тој тишини Наполеон је обилазио мјесто катастрофе и повремено њушкао земљу. Оштро је махао укрћеним репом; то је био знак напегнуте духовне активности. Изненада застаде, као да се одлучио.

„Другови“, рече мирно, „знате ли ко је за ово одговоран? Знате ли ко је дошао ноћу и срушио нашу вјетрењачу? СНОУБОЛ!“ заурла изненада, попут грома. „То је учинио Сноубол! Из чисте злобе, желећи онемогућити наше планове и осветити се за једногласно прогонство тај издајник је под плаштем ноћи допузао овамо и разорио наш труд од готово годину дана. Другови, на лицу мјеста осуђујем Сноубола на смрт. Животиња која га приведе правди добиће одликовање ‘Животињски херој другог реда’ и пола вагона јабука. Читав вагон добиће онај ко га ухвати жива.“

Животиње је потресло сазнање да је Сноубол могао учинити такву подлост. Зачули су се гњевни крици и све почеше размишљати како да га ухвате ако се икада врати. Одмах затим, мало даље од брежуљка, у трави су откривени трагови свиње. Није их било много, али су водили према пролазу у живици. Наполеон их је помно оњушио и рекао да су Сноуболови. Према његовом мишљењу Сноубол је вјеројатно дошао из смјера Фоксвуда.

„Нема више одгађања, другови“, рече Наполеон након што је испитао трагове. Пред нама је посао. Већ данас ујутро почећемо поново градити вјетрењачу и то ће потрајати читаву зиму, и по киши и по сунцу. Показаћемо том биједном издајнику да не може тако лако уништити наш труд. Запамтите, другови, не смијемо мијењати наше планове: провешћемо их до коначне побједе. Напријед другови! Живјела вјетрењача! Живјела Животињска фарма!“

VII Поглавље

Зима је била оштра. Послије олуја наиђоше сусњежица и снијег, па затим оштар мраз који није попуштао све до краја фебруара. Животиње су наставиле градњу како су најбоље могле, знајући добро да их остали проматрају и да би завидна људска створења уживала у својој побједи не буде ли вјетрењача завршена на вријеме.

Људи су се злобно претварали да не вјерују да је Сноубол разорио вјетрењачу: говорили су да се вјетрењача срушила јер су јој зидови били претанки. Животиње су знале да то није истина, али су ипак одлучиле да овог пута зидови умјесто пола метра буду широки метар, а то је значило да ће требати сакупити много више камења. Каменолом је дуго био заметен снијегом и није се могло ништа радити. Нешто се напредовало за сухог времена када је наступио мраз, али био је то врло мукотрпан посао и животиње више нису имале толико поуздања као прије. Патиле су од хладноће, а већином су биле и гладне. Само Боксер и Кловвер нису губили храброст. Сквилер је држао одличне говоре о радости служења и достојанству рада, али су остале животиње налазиле више потицаја у Боксеровој снази и неизоставном поклику: „Радићу више!“

У јануару је понестало хране. Оброци жита драстично су смањени, али је било објављено да ће се као надокнада дијелити додатни оброци кромпира. Међутим, открило се да се већи дио кромпира смрзао у траповима који нису били довољно покривени. Кромпири су постали мекани и црни, и само је понеки био јестив. Животиње данима нису јеле ништа осим сламе и репе. Чинило се да им пријети скапавање од глади.

Постало је од животне важности сакрити те чињенице пред вањским свијетом. Охрабрени рушењем вјетрењача, људи су измишља ли све нове и нове лажи о Животињској фарми. Поново се почело причати да животиње умиру од

глад и болести, да се непрестано међусобно гложе и да су прибјегле канибалству и чедоморству. Наполеон је био потпуно свјестан да би истина о ситуацији с храном могла уродити лошим посљедицама, па је одлучио искористити господина Вајмпера да прошири супротне вијести. До сада су животиње имале мало или никаквог додира с Вајмпером током његових недјељних посјета. Сада је, међутим, неколико одабраних животиња, већином оваца, требало повремено у његовој присутности споменути да су се оброци повећали. Уз то је Наполеон наредио да се готово празни судови за жито, који су се налазили у спремишту, до руба напуне пијеском, а да врх прекрије остаком жита и хране. Нашли су неки изговор и провели Вајмпера кроз спремиште допустивши му да на трен види напуњене судове. Успјели су га обманути, па је Вајмпер свуда говорио да на Животињској фарми не влада оскудица храном.

Било како било, ближио се крај сијечња и постало је очито да ће бити потребно однекле набавити још жита. Тих се дана Наполеон ријетко појављивао у јавности; читаво вријеме проводио је у кући коју су будно чували оштри пси. Кад би се појавио, чинио је то на особит, свечан начин, чврсто окружен са шесторо паса који су режали чим би се неко сувише приближио. Није се, међутим, појављивао чак ни недјељом ујутро, већ би издавао наређења преко других свиња, најчешће Сквилера.

Једног недјељног јутра Сквилер је објавио да ће се кокоши, које су управо поново почеле носити, морати одрећи својих јаја. Наполеон је, преко Вајмпера, склопио уговор о продаји четири стотине јаја недељно. Тим новцем купиће довољно жита и хране да Фарма издржи до љета, када ће наступити повољнији услови.

Кокоши су на то подигле страшну грају. Додуше, раније су их упозорили да ће та жртва можда бити потребна, али нису вјеровале да ће се то стварно догодити. Управо су припремале гнијезда за прољетни насад и протестовале су да је узимање јаја у овом тренутку равно убиству. Први пут од изгона Џонса догодило се нешто што је сличило на побуну. Предвођене с три младе кокице врсте „Црна Минорка“, кокоши су направиле одлучан покушај да осујете Наполеонове захтјеве. Њихова се метода састојала у томе што би одлетјеле на забатне греде и тамо снијеле јаја, која би падала на под и распрснула се. Наполеон је реагирао оштро и немилосрдно. Наредио је да се кокошима укину оброци и објавио да ће свака животиња која им даде и зрно жита бити осуђена на смрт. Пси су пазили да се наређење проведе. Кокоши су издржале пет дана, а онда су се предале и вратиле у своја легла. У међувремену умрло је девет кокоши. Сахрањене су у воћњаку, а објављено је да су умрле од кокодакитиса. Вајмпер није ништа сазнао о овом случају и јаја су редовно достављана; трговчева кола долазила су једанпут недјељно да их преузму и одвезу.

Читаво то вријеме нико није видио Сноубола. Говоркало се да се крије на једној од сусједних фарми, Фоксвуду или Пинчфилда. Наполеон је, међутим, био у нешто бољим односима с осталим фармерима него раније. На срећу у дворишту се налазила гомила дрвене грађе која је тамо лежала од прије десет година када је био искрчен буквик. Грађа је била добро осушена и Вајмпер је савјетовао Наполеону да је прода. И господин Пилкингтон и господин Фредерик били су спремни да је купе. Наполеон је оклијевао, не могавши се одлучити ни за једно. Примијећено је да се, кад би био близу споразума с Фредериком, говоркало да се Сноубол крије у Фоксвуду, а кад би преговарао с Пилкингтоном, чуло се да је у Пинчфилду.

Изненада, у рано прољеће, откривено је нешто што је све узнемирило. Сноубол је ноћу потајно посјеђивао Фарму! Животиње су биле толико узбуђене

да су једва могле спавати у својим стајама. Сваке ноћи, речено им је, он би долазио шуљајући се заштићен мраком и правио разне недаће. Он је крао жито, превртао ведрa с млијеком, разбијао јаја, изгазио засађене гредице, глодао кору с воћака. Постало је уобичајено да се све лоше што би се догодило припише Сноуболу. Ако се разбио прозор или зачепио одводни канал, већ би се нашао неко ко би са сигурношћу могао рећи да је то учинио Сноубол, а када је изгубљен кључ од спремишта, читава је Фарма била увјерена да га је Сноубол бацио у зденац. Зачудо, животиње су у то вјеровале чак и онда кад је приметити кључ био пронађен испод једне вреће с брашном. Краве су једногласно тврдиле да се Сноубол ушуљао у њихове стаје и помузао их у сну. За штакоре, који су те зиме правили неугодности, такођер се говорило да су у савезу са Сноуболом. Наполеон је наредио да се поведе темељита истрага о Сноуболовој дјелатности. У пратњи својих паса кренуо је у пажљиво прегледање господарских зграда, док су га остале животиње слиједиле на пристojном одстојању. Сваких неколико корака Наполеон је застајао и њушио земљу трагајући за Сноуболовим отисцима, које, како рече, може открити по воњу. Њушкао је по свим угловима, у суши, стаји за краве, кокошињцима, повртњаку, и готово свугдје пронашао Сноуболове трагове. Прислонио би њушку на земљу, неколико пута дубоко оњушио и завикао страшним гласом: „Сноубол! Био је овдје! Препознајем његов воњ!“, а на ријеч „Сноубол“ сви су пси почели крволочно завијати и кезити очњаке. Животиње су биле крајње престрашене. Као да је Сноубол имао невидљив утицај који је прожимао ваздух око њих и пријетио им најразличитијим опасностима. Увече их Сквилер све окупи и с неспокојним изразом лица рече да им има саопштити озбиљне вијести.

„Другови!“, повика поскакујући нервозно, „открили смо најстравичнију ствар. Сноубол се продао Фредерику, власнику Пинчфилда, који још увијек кује завјеру да нас нападне и преузме нашу Фарму! Напад ће водити Сноубол. Али има нешто још горе. Мислили смо да је до Сноуболове побуне дошло због таштине и амбиције. Међутим, другови, били смо у заблуди. Знате ли прави разлог? Сноубол је био у савезу с Џонсом од самог почетка! Читаво вријеме био је тајни Џонсов агент. Све је доказано документима које је оставио и које смо управо открили. По мом мишљењу, другови, то објашњава много тога. Није ли нам сада јасно како је – срећом безуспјешно – покушао да нас у Битки код стаје за краве доведе до пораза и уништења?“ Животиње су биле запањене. Таква поквареност далеко је надмашивала Сноуболово разарање вјетрењаче. Потрајало је неколико минута док су успјеле све схватити. Сјећале су се, или су мислиле да се сјећају, како је Сноубол у Битки код стаје за краве јуришао испред свих, како их је скупљао и храбрио у сваком налету, како није застао чак ни у тренутку када су га Џонсови меци ранили у леда. Испрва је било помало тешко схватити како се све то поклапа с тврдњом да је био на Џонсовој страни. Чак је Боксера, који је ријетко постављао питања, то збунило. Легао је, подвукао предње ноге испред себе, затворио очи и с великим напором успио уобличити своје мисли.

„Ја у то не вјерујем“, рече. „Сноубол се храбро борио у Битки код стаје за краве. Ја сам га лично видио. Зар му нисмо одмах послјије Битке дали одликовање ‘Животињски херој првог реда’?“

„Друже, то је била наша грешка. Јер сада знамо – све је то записано у тајним документима које смо пронашли – да нас је заправо покушао намамити у пропаст.“

„Али био је рањен“, рече Боксер. „Сви смо видјели како окрвављен јуриша.“

„То је био дио договора“, повикне Сквилер. „Џонсови меци само су га окрзнули. Да знате читати, могао бих вам то доказати из његових записа.“

Завјера се састојала у томе да у критичном тренутку Сноубол да сигнал за узмак и попрште препусти непријатељу. Био је врло близу успјеху, чак бих рекао, другови, да би био успио да није било нашег херојског Вође, друга Наполеона. Зар се не сјећате, како се, управо у тренутку када су Џонс и његови надничари ушли у двориште, Сноубол изненада окренуо и почео бјежати, а многе животиње за њим! И зар се такођер не сјећате да је баш у том трену када се почела ширити паника и кад се чинило да је све изгубљено, друг Наполеон јурнуо напријед с покликом 'Смрт Човјечанству!' и зарио зубе у Џонсову ногу? Сигурно се сјећате *шоџа*, другови?" узвикнуо је Сквилер, ћипајући с једне на другу страну.

Када је Сквилер тако сликовито описао тај приказ, животињама се учинило као да се присјећају управо *шоџа*. У сваком случају, сјетиле су се да је у критичном тренутку Битке Сноубол почео бјежати. Али Боксер је још увијек био нешто збуњен.

„Ја не вјерујем да је Сноубол био издајица од самог почетка“, рече коначно. „Оно што је касније учинио, то је већ нешто друго. Али вјерујем да је у Битки код стаје за краве био добар друг.“

„Наш Вођа, друг Наполеон“, одговори Сквилер, говорећи врло полагаано и одлучно, „категорично је изјавио – категорично, друже – да је Сноубол био Џонсов агент од самог почетка; да, чак и много прије него што се о Побуни уопште размишљало.“

„Ах, онда је то нешто сасвим друго!“ рече Боксер. „Ако је тако рекао друг Наполеон, онда то мора бити тачно.“

„То је правилан став, друже!“ узвикну Сквилер, али се примијетило да је својим малим жмиркавим очицама врло ружно погледао Боксера. Окренуо се да пође, онда застао и значајно додао: „Упозоравам сваку животињу на Фарми да држи широм отворене очи. Јер имамо разлога вјеровати да се управо у овом часу међу нама прикривају неки од Сноуболових тајних агената!“

Четири дана касније Наполеон је наредио да се предвече све животиње окупе у дворишту. Кад се све скупише, из куће изиђе Наполеон, носећи своје обје медаље (недавно је сам себи додијелио одликовања „Животињски херој првог реда“ и „Животињски херој другог реда“); око њега је поскакивало девет огромних паса и лајало тако да се свим животињама јежила кожа. Тихо су се стисле на својим мјестима и изгледале као да унапријед знају да ће се догодити нешто страшно.

Наполеон је стајао строго гледајући публику; онда испусти пискав глас. Тог часа пси нахрупе напријед, зграбе четири крмка за уши и, док су сквичали од страха и боли, довуку их пред Наполеона. Крмцима су крвариле уши; пси су осјетили крв и чинило се да ће за неколико тренутака потпуно полудјети. На опште изненађење, три се бацише на Боксера. Боксер је видио да му се приближавају, испружи своје велико копито, захвати једног пса у зраку и прикова га на земљу. Пас је цвилио молећи за милост, а друга два побјегну подвијених репова. Боксер погледа Наполеона да види може ли затући пса. Наполеон промијени израз лица и оштро нареди Боксеру да пса пусти, на што Боксер подигне копито, а пребијени се пас покуњено и завијајући одшуља.

За тренутак жагор се стишао. Четири крмка чекала су дршћући, а кривица им је била исписана у сваком покрету. Наполеон их позва да признају своје злочине. То су била она иста четири крмка која су протестовала кад је Наполеон укинуо недјељне Сједнице. Без икаквог даљњег потицања признали су да су били у тајној вези са Сноуболом од када је протјеран, да су сарађивали с њим у рушењу вјетрењаче и да су се договорили да Животињску фарму предају

господину Фредерику. Додали су да им је Сноубол приватно признао да је годинама био тајни Џонсов агент. Кад су крмци завршили своје признање, пси им одмах прегризаше гркљане, а Наполеон страшним гласом затражи да свака животиња која нешто крије сада то и призна.

Три кокоши које су биле коловође у покушају побуне због продаје јаја иступиле су напријед и изјавиле да им се у сну био појавио Сноубол и потицао их на непослушност Наполеоновим одредбама. И њих заклаше. Онда изиђе гуска и призна да је од прошлогодишње жетве скрила шест класова жита и ноћу их сама појела. Овца признаде да је мокрила у појилиште, а на то ју је – тако изјави – присилио Сноубол. Друге двије овце признаше да су убиле старог овна, посебно вјерног Наполеоновог сљедбеника, и то тако да су га нагањале око кријеса када је био прехлађен. Све их заклаше на лицу мјеста. И тако су се ређала признања и погубљења, све док пред Наполеоновим ногама није лежала гомила лешева а зрак постао тежак од мириса крви који се није осјетио откако су протјерале Џонса.

Кад се све то завршило, преостале су животиње, осим свиња и паса, отишле заједно. Биле су потресене и осјећале су се јадно. Нису знале шта је било страшније – издаја животиња које су се повезале са Сноуболом или окрутна одмазда којој су управо присуствовале. У стара времена често је било таквих страшних приказа крвопролића, али свима се чинило да је ово много страшније јер се догодило међу њима. Откако је Џонс напустио фарму, све до данас ниједна животиња није убила другу животињу. Није био убијен чак ни штакор. Животиње су дошле до брежуљка гдје је стајала полудовршена вјетрењача; једнодушно су све полијегале и приљубиле се једна уз другу као да се желе загријати – Кловер, Мјуријел, Бенџамин, краве, овце, читаво јато гусака и кокоши – заиста све, осим мачке која је изненадно нестала баш прије него што је Наполеон наредио да се окупе. Неко вријеме нико није проговорио ни ријечи. Само је Боксер остао стајати на ногама. Немирно се врпољио амо-тамо, махао својим дугим црним репом, а повремено би се огласио кратким, изненадним рзањем. Коначно проговори:

„Ја то не разумијем. Нисам вјерово да се тако шта може догодити на нашој Фарми. Мора бити да нешто с нама није у реду. Рјешење је, како ми се чини, да више радимо. Од сутра ујутро устајаћу пун сат раније.“

Тромим касом отпутио се према каменолому. Тамо је скупио двоструку количину камена и одвукао га до вјетрењаче прије него што је легао на починак.

Животиње су се без ријечи припиле уз Кловер. С узвишице на којој су лежале пружао се широк видик на околицу. Већи дио Животињске фарме налазио се у њиховом видокругу – велики пашњак који се простирао до главне цесте, сјенокоса, шикара, појилиште, узорана поља на којима је расло густо и зелено младо жито, црвени кровови господарских зграда и дим који се извијао из димњака. Било је јасно прољетно вече. Водоравне зраке сунца позлатиле су траву и процвјеталу живицу. Никада се Фарма није животињама учинила тако привлачном; са одређеним изненађењем присјетиле су се да је то била њихова властита фарма, да је сваки кутак припадао њима. Док је гледала низ обронак, Кловерине се очи напунише сузама. Да је могла изрећи своје мисли, казала би да ово што сада имају није оно што су животиње жељеле кад су се удружиле да се отарасе људског соја. Ови прикази терора и клања нису оно чему су се надале оне ноћи кад их је стари Мајор први пут подстакао на побуну. Ако је имала икакву предоцбу о будућности, била је то слика друштва животиња ослобођених од бича и глади, друштва у којем су сви једнаки; свако ради према својим могућностима, а јаки заштићују слабе, као што је оне ноћи кад је

говорио Мајор, она својом предњом ногом заштитила јато малих пачића. Умјесто тога – она није знала зашто – дошла су времена у којима се нико не усуђује говорити шта мисли, када свуда крстаре дивљи пси који реже и када морате гледати како ваше другове, након признања страшних злочина, раздиру на комадиће. Кловер није помишљала на побуну или непослушност. Знала је да је чак и ово много боље него оно што је било у Џонсово доба, и да је важније спријечити повратак људских створења. Шта год се догодило, она ће остати вјерна, добро радити, извршавати наређења и прихватити Наполеона за вођу. Па ипак, то није било оно чему су се она и остале животиње надале и због чега су се мучиле. Нису због тога градиле вјетрењачу и супротстављале се Џонсовим мецима. О томе је размишљала Кловер, иако није налазила ријечи да то изрази.

На крају је, осјећајући да би то могла бити замјена за ријечи које није могла пронаћи, почела пјевати „Животиње Енглеске“. Остале су животиње прихватиле пјесму и отпјевале је трипут за редом, али на начин како је нису пјевале никада прије – врло мелодично, али полако и жалобно.

Управо су завршиле пјевање, кад угледаше како им се приближава Сквилер, праћен двојцом паса, држећи се као да има саопштити нешто важно. Сквилер објави да је специјалним указом друга Наполеона пјесма „Животиње Енглеске“ укинута. Од сада па убудуће било је забрањено пјевати је.

Животиње су се згрануле.

„Зашто?“ завапила је Мјуријел.

„Више нам не треба, другарице“, надуту рече Сквилер. „‘Животиње Енглеске’ била је пјесма Побуне, а Побуна је сада довршена. Поподневно смакнуће издајица било је њен последњи чин. Непријатељ, вањски и унутрашњи, побијеђен је. У ‘Животињама Енглеске’ изразили смо чежњу за бољим друштвом у будућности, а сада је то друштво остварено. Према томе, јасно је да та пјесма више нема никакве сврхе.“

Успркос преплашености, неке би животиње можда протестовале, али у том трену овце су почеле својим убичајеним блејањем „Четири ноге добре, двије ноге лоше“, што је потрајало неколико минута и закључило расправу.

Тако се пјесма „Животиње Енглеске“ више није чула. У замјену за њу пјесник Минимус компоновао је другу пјесму, која је почињала:

Живоџињска фармо, Живоџињска фармо,

Никада џи нећу нанијеџи зло!

и то се пјевало сваке недјеље ујутро, након подизања заставе. Али животињама се чинило да се ни ријечи ни мелодија никако не могу упоредити са „Животињама Енглеске“.

VIII Поглавље

Неколико дана касније, кад је страх због смакнућа замро, неке животиње су се сјетиле – или су мислиле да се сјећају – да је Шеста заповјест гласила „Ниједна животиња не смије убити другу животињу“. Наравно, то нико није споменуо у присутности свиња и паса, али осјећало се да садашња смакнућа нису у складу с тим правилом. Кловер је замолила Бенцамина да јој прочита Шесту заповјест, а кад је Бенцамин, као и обично, одбио да се мијеша у такве ствари, довела је у сушу Мјуријел. Мјуријел јој је прочитала Заповјест, која је

гласила: „Ниједна животиња не смије убити другу животињу *без разлога*“. Не зна се како, али последње двије ријечи биле су нестале из сјећања животиња. Међутим, сада су видјеле да заповјест није била прекршена; очито је постојао јак разлог за убијање издајица које су биле у савезу са Сноуболом.

Током те године животиње су радиле још напорније него пријашње. Било је страховито напорно уз редовни посао на Фарми поново градити вјетрењачу двапут дебљих зидова и завршити је до утначеног рока. Понекад се животињама чинило да раде више а не хране се боље него у Џонсово вријеме. Недјељом ујутро, стојећи једном ногом на дугом списку, Сквилер би читао листу бројки која је показивала да је производња прехранбених артикала порасла за 200, 300 или 500 посто, како у којем случају. Животиње нису имале разлога да му не вјерују, поготову што више нису јасно памтиле каква је ситуација била прије Побуне. Свеједно, било је дана када су осјећале да би радије имале мање бројки а више хране.

Сва наређења сада је издавао Сквилер или нека друга свиња. Наполеон би се појавио, није га пратила само свита паса, већ је сприједа ступао и црни пјетлић, који би као нека врста трубача прије него што Наполеон проговори гласно закукуракао: „Ку-кури-кууу!“. Чак је и у кући, говорило се, Наполеон одијелио своје просторије од осталих. Сам је и јео, једино су два пса стајала поред њега; увијек је јео из сервиса Краун Дерби¹, који је стајао у стакленој витрини у салону. Објављено је да ће се сваке године на Наполеонов рођендан, као и на остале двије годишњице, пуцати из пушке.

О Наполеону се више није говорило једноставно као о „Наполеону“. Сви су му се обраћали на свечан начин, као „наш Вођа, друг Наполеон“, а свиње су уживале у измишљању титула – попут Отац свих животиња, Ужас човјечанства, Заштитник овчјег тора, Пријатељ пачића, и томе слично. У својим говорима Сквилер би са сузама које су му цуриле низ образе говорио о Наполеоновој мудрости, доброти његовог срца, дубокој љубави коју је осјећао за све животиње; посебно за несретне животиње које, још у незнању и ропству, живе на другим фармама. Уобичајило се да се Наполеону приписује свако успјешно остварење и свака сретна околност. Често се могло чути како једна кокош говори другој: „Под водством нашег Вође, друга Наполеона, снијела сам пет јаја у шест дана“; или би двије краве, уживајући у води на појилишту, знале узвикнути: „Захваљујући вођству друга Наполеона, како нам прија ова вода!“ Опште расположење на Фарми добро је изражено у пјесми названој „Друг Наполеон“, коју је саставио Минимус, а гласила је:

Пријашњељу нахочади!

Извору блаженства!

О како моја душа говори од чувства

Кад срећнем поглед твој

Смиреношћу и одлучношћу свој

Појми Сунца на небу

Друже Наполеон!

¹ Crown Derby (1786—1811), оснивач фабрике за израду предмета од порцулана, по коме су производи названи.

Ти си створишеш
Света што твоја бића воле,
Пун шрбух двајути дневно,
Свјежа слама за починак;

Сваки четвороножац, велик или мален,
У стаји својој миран има санак,
Док бдијеш над свима
Друже Наполеон!

Кад бих имао поштомка,
Прије но што би одрастао до крмка,
Још као дојенче
Морао би научиши
Вјеран и искрен шеби биши.
Да, прво у живошу узвикнуо би он
„Друже Наполеон!“

Наполеон је био задовољан пјесмом и наредио је да се напише на зиду велике суше насупрот Седам заповјести. Изнад пјесме налазио се Наполеонов портрет у профилу, који је бијелом бојом нацртао Сквилер.

У међувремену, посредством Вајмпера, Наполеон је ступио у замршене преговоре с Фредериком и Пилкингтоном. Дрвена грађа још није била продана. Фредерик је био заинтересованији за куповину, али није понудио одговарајућу цијену. Поново су се обновили гласине да Фредерик и његови људи намјеравају напасти Животињску фарму и разорити вјетрењачу која је изазивала силну љубомуру. За Сноубола се знало да се још увијек крије на Пинчфилду. Средином лета животиње је узнемирила вијест да су три кокоши признаје да их је Сноубол навео на ковање завјере за убојство Наполеона. Одмах су биле смакнуте, а подузете су нове мјере опреза за Наполеонову сигурност. Четири пса су му ноћу чувала кревет, по један у сваком углу, а млади крмак по имену Пинкај (*Pinkeye*) добио је задатак да куша свако јело прије њега и тако провјери није ли отровано.

Негдје у то вријеме објављено је да је Наполеон уговорио да грађу прода господину Пилкингтону; одлучио се и за сталан споразум о размјени извјесних производа између Животињске фарме и Фоксвуда. Иако су се развијали једино преко Вајмпера, односи између Наполеона и Пилкингтона постали су готово пријатељски. Животиње нису вјеровале Пилкингтону, јер је био људско биће, али су га у великој мјери претпостављале господину Фредерику, којег су се бојале и истовремено га мрзиле. Како је лето одмицало и вјетрењача била све ближа завршетку, гласине о пријетећем издајничком нападу постајале су чешће. Фредерик, говорило се, намјерава с двадесет наоружаних људи напасти Фарму; већ је успио подмитити судије и полицију, па ако се једном домогне докумената Животињске фарме, они неће постављати никаква питања. Штавише, с Пинчфилда су се прочуле страшне приче о Фредериковој окружности према животињама. Једног старог коња бичевао је док није угнуо,

краве је изгладњивао, докрајчио је пса бацивши га у пећ, а увече се забављао приређујући борбе пијетлова којима је за остан привезао крхотине жилета. Када су чуле шта ради с њиховим друговима, животињама је узаврела крв од бијеса и понекад би бучно тражиле да нападну Пинчфилд, избаце људе и ослободе животиње. Али Сквилер им је савјетовао да се окане наглих акција и имају повјерења у стратегију друга Наполеона.

Успркос томе расположење против Фредерика расло је и даље. Једне недјеље ујутро Наполеон се појави у суши и објасни да никада није помислио да прода грађу Фредерику; сматра испод свог достојанства, рече, да послује с таквим нитковима. Голубовима, које су још увијек слали да шире вијести о Побуни, било је забрањено да лете на Фоксвуд и наређено им је да пријашње гесло „Смрт Човјечанству“ преиначе у „Смрт Фредерику“. Крајем љета открише још једну Сноуболову сплетку. Пшеница је била пуна корова и откривено је да је на једној од својих ноћних посјета Сноубол помијешао сјеме корова и пшенице. Гусан, који је у тој завјери био Сноуболов тајни савезник, признаде Сквилеру своју кривицу и почини самоубојство прогутавши отровне бобе беладоне. Животиње су такође сазнале да Сноубол није никада – како су многе од њих до тад вјеровале – примио одликовање „Животињски херој првог реда“. Ту је легенду након Битке код стаје за краве проширио сам Сноубол. Не само да није био одликован, већ је био и кажњен због кукавичлука који је испојио. Чувши то неке су животиње опет показале извјесну збуњеност, али искусни Сквилер их је увјерио да их памћење слабо служи.

Страховитим, исцрпљујућим напором, јер је готово у исто вријеме требало обавити и жетву, у јесен је завршена вјетрењача. Још је требало поставити постројење, о куповини којег је преговарао Вајмпер, али зграда је била довршена. Успркос свим потешкоћама и неискуству, примитивном оруђу, слабој срећи и Сноуболовој издаји, посао је завршен тачно на одређени дан! Изморене али поносне, животиње су обилазиле своје ремек-дјело, које им се чинило љепшим од раније грађевине. Уосталом, зидови су били двапут дебљи! Овај пут не би их могло оборити ништа осим експлозива! Кад су помислиле колико су радиле, колика су разочарања превладале и каква ће огромна разлика настати у њиховим животима кад се почну окретати крила вјетрењаче и проради динамо, напустио их је умор и почеле су побједоносно викати и скакати око вјетрењаче. И сам Наполеон, праћен псима и пјетлићем, дошао је да прегледа завршен посао; честитао је животињама на њиховом остварењу и објавио да ће вјетрењача носити име Наполеонова вјетрењача.

Два дана касније све су животиње позване у сушу на ванредни састанак. Остале су без ријечи кад им је Наполеон објавио да је грађу продао Фредерику. Сутра ће доћи Фредерикова кола и одвести материјал. За читаво вријеме привидног пријатељства с Пилкингтоном, Наполеон је у ствари био у тајном договору с Фредериком.

Животиње су прекинуле све односе с Фоксвудом, а Пилкингтону су слале увредљиве поруке. Голубовима је наређено да избјегавају Пинчфилд и да гесло „Смрт Фредерику“ промијене у „Смрт Пилкингтону“. Истовремено, Наполеон је увјерио животиње да су приче о пријетећем нападу на Животињску фарму потпуно неистините, а говоркања о Фредериковој окрутности према животињама у великој мјери претјерана. Све те гласине вјеројатно су потицале од Сноубола и његових агената. Сада се испоставило да се Сноубол није скривао на Пинчфилду и да тамо у ствари никада није ни био; живио је врло раскошно, како се причало, у Фоксвуду, и протеклих година био је Пилкингтонов плаћеник.

Свиње су биле одушевљене Наполеоновом лукавошћу. Претварајући се да је у пријатељству с Пилкингтоном, присилио је Фредерика да повиси понуду за 12 фунти. Фредерик је желио платити грађу нечим што се зове чек; то је, чини се, био комадић папира на којем је било исписано обећање за исплату. Али Наполеон је био паметнији од њега. Тражио је исплату у новчаницама од пет фунти, које су морале бити положене прије него што се грађа одвезе. Фредерик је одмах платио, а та је сума управо достајала да се купи постројење за вјетрењачу. У међувремену грађа је била одвезена на брзину. Након тога је сазван још један ванредни састанак у суши да се прегледају Фредерикове новчанице. Блажено се смијешећи и носећи оба одликовања, Наполеон се завалио на сламнати лежај на подију; новац се налазио поред њега, уредно сложен у порцуланску здјелу коју су пронашли у кући. Животиње су полагано пролазиле поред здјеле и свака је гледала до миле воље. Боксер је чак оњушио новчанице, које су под његовим дахом зашущале и залепршале.

Три дана касније настао је страشان метеж. Вајмпер је смртно блијед путељком дојурио на бициклу, одбацио бицикл у дворишту и утрчао равно у кућу. Слиједећег тренутка из Наполеонових одаја зачуо се пригушен бијесан урлик. Попут ватре, новост се проширила Фармом. Новчанице су биле кривотворене! Фредерик је грађу добио бадава!

Наполеон је одмах сазвао животиње и страшним гласом осудио Фредерика на смрт. Кад га ухвати, рече, жива ће га скухати. У исти мах упозорио их је да се након овог издајничког дјела могу очекивати још горе ствари. Фредерик и његови људи сваког трена могу започети дуго очекивани напад. На прилазима Фарми постављене су страже. Уз то су четири голуба послана у Фоксвуд с пријатељском поруком, која ће, како су се надале, помоћи поновном успостављању добрих односа с Пилкингтоном.

Напад је започео већ слиједећег јутра. Животиње су доручковале кад су стигли извиђачи с вијешћу да су Фредерик и његови сљедбеници већ прошли кроз главна врата с пет засуна. Животиње смионо јурнуше напријед да их дочекају, али овај пут побједа није била тако лака као у Битки код стаје за краве. Напало их је петнаест људи с пет-шест пушака; отворили су ватру чим су се приближили на педесетак метара. Животиње се нису могле супротставити оштрој пушчаној ватри и успркос напорима Наполеона и Боксера да их окупе, убрзо су биле потиснуте. Повукле су се у господарске зграде и опрезно провиривале кроз пукотине и рупе. Читав велики пашњак и вјетрењача били су у рукама непријатеља. У једном тренутку и сам Наполеон је изгледао изгубљен. Без ријечи корачао је горе-доље, грчевито трзајући окрућеним репом. Замишљено је погледавао према Фоксвуду. Кад би му помогли Пилкингтон и његови људи, још би се могло побиједити. Тог часа вратила су се четири голуба које је послао дан прије, а један је носио комадић папира од Пилкингтона. На њему су биле исписане слиједеће ријечи: „Право вам буди.“

У међувремену су се Фредерик и његови људи зауставили код вјетрењаче. Животиње су их проматрале, а онда се зачуо узнемирени жагор. Два су човјека однекуд извукла жељезну полугу и тежак ковачки маљ. Намјеравали су срушити вјетрењачу.

„Немогуће!“ викао је Наполеон. „Зидови су пречврсти. Не могу их срушити ни за недјељу дана. Храбро, другови!“

Бенцамин је пажљиво проматрао шта људи раде. Она двојица, бушили су маљем и полугом рупу при дну вјетрењаче. Готово као да га све то забавља, Бенцамин је полагано климнуо својом дугом њушком.

„То сам и мислио“, рекао је. „Зар не видите шта раде? За који тренутак ставиће у рупу експлозив.“

Животиње су престашено чекале. Нико се није усудио напустити склониште. Након неколико минута људи су се разбјежали на све стране. Онда се зачу заглушујући тресак. Голубови полетјеше у зрак, а све животиње, осим Наполеона бацише се на под и покрише главе. Кад су поново устале изнад мјеста на којем је некад стајала вјетрењача видјеле су огроман црни облак. Повјетарац га је полако растјеривао. Вјетрењача више није постојала.

Тај приказ повратио је животињама храброст. Страх и очај који су осјећале мало прије претворио се у бијес због тог одвратног и презира вриједног чина. Зачу се гласан осветнички крик; не чекајући наређења, збију се у бојни одред и усмјере право на непријатеља. Овог пута нису се обазирале на убојите метке који су их засули попут туче. Била је то дивља, окрутна битка. Људи су плотунима пуцали, а кад су им се животиње приближиле, ударали су их штаповима и окованим чизмама. Једна крава, три овце и двије гуске биле су убијене, а готово да није било животиње која није рањена. Чак је и Наполеону, који је управљао маневрима из позадине, метак откинуо вршак репа. Међутим, ни људи нису прошли без повреда. Боксер је копитима тројици разбио главу, крава је једног убола рогом у трбух; другом су Блубел и Џеси растргали хлаче. А кад се деветоро паса из Наполеонове тјелесне гарде изненада, дивље лајући, појавило с бока – Наполеон их је послао да странпутицом иза живице заобиђу људе – нападаче је ухватила паника. Примијетили су да им пријети опкољавање. Фредерик је повикао људима да се повуку из дворишта док је пролаз још слободан и слиједећег часа непријатељ је кукавички бјежао да спаси голи живот. Животиње су их гониле до краја поља и задале им посљедње ударце док су се провлачили кроз бодљикаву живицу.

Побиједиле су, али су биле исцрпљене и окрвављене. Полако су шепесале према Фарми. Поглед на мртве другове изваљене у трави неке је дирнуо до суза. У тишини препуној туге застале су код мјеста гдје је до малочас стајала вјетрењача. Да, више је није било; готово и посљедњи траг њихова рада био је избрисан! Дјеломично су били разорени чак и темељи. А у поновној градњи више неће бити могуће, као прије, употријебити разасуто камење. Овог пута и оно је нестало. Снажна експлозија одбацила га је на стотине метара. Чинило се као да вјетрењача никад није постојала.

Док су се приближавали зградама, у сусрет им је поскакујући, вртећи репом и блистајући од задовољства изишао Сквилер, који је за вријеме битке на необјашњив начин нестало. Из правца господарских зграда животиње су зачуле свечан пуцањ из пушке.

„Зашто се пуца?“ упита Боксер.

„Да прославимо нашу побједу!“ завика Сквилер.

„Какву побједу?“ рече Боксер. Кољена су му крварила, изгубио је поткову, расколио копито, а у стражњој нози имао је десетак метака.

„Какву побједу, друже? Зар нисмо прогнали непријатеља с нашег земљишта – светог земљишта Животињске фарме?“

„Али они су разорили вјетрењачу коју смо градили двије године!“

„Па шта онда? Саградићемо другу. Саградићемо шест вјетрењача ако нам се прохтије. Не схваташ, друже, значење онога што смо учинили. Непријатељ је био окупирао ову земљу на којој се сада налазимо. Захваљујући вођству друга Наполеона повратили смо сваки њен педаљ.“

„Онда смо освојили оно што смо имали прије“, рече Боксер.

„У томе и јест наша побједа“, одговори Сквилер.

Животиње се довукоше до дворишта. Боксер је осјећао снажне болове од метака у стражњој нози. Замишљао је какав га мукотрпан посао чека кад почну поново из темеља градити вјетрењачу и већ је сам себе храбрио за тај задатак. Први пут се сјетио да му је једанаест година и да његови снажни мишићи можда више нису оно што су били некад.

Али кад су животиње видјеле како се вијори зелена застава, поново чуле плотун из пушке – пуцало се свеукупно седам пута – и слушале Наполеонов говор у којем им је честитао на држању, након свега тога учинило им се да су доиста извојевале велику побједу. Свечано су сахраниле жртве. Боксер и Кловвер вукли су кола која су послужила као одар, а на челу поворке ишао је сам Наполеон. Славиле су пуна два дана. Пјевало се, брбљало, пуцало, а посебан дар – једна јабука – уручен је свакој животињи; свака птица добила је мјерицу жита, а сваки пас три двопека. Објављено је да ће се битка звати Битка код вјетрењаче, те да је Наполеон увео ново одликовање „Ред Зелене заставе“, које је додијелио себи. У опћем слављу заборавио се несретан случај с новчаницама.

Неколико дана касније свиње су у подруму куће пронашле сандук вискија. Кад су се уселиле, нису прегледале подрум. Те ноћи из куће се чуло гласно пјевање, у којем су, на опће изненађење, били помијешани и звуци пјесме „Животиње Енглеске“. Око пола десет животиње су јасно видјеле Наполеона како се појавио на стражњим вратима носећи стари пустени шешир господина Џонса, како је брзо прогаломирао двориштем и нестао у кући. Ујутро се над кућом надвила гробна тишина. Није се појавила ниједна свиња. Било је готово девет сати кад се појавио Сквилер; ходао је полако и клонуло, очи су му биле уморне, реп му је млитаво висио и све је говорило да је озбиљно болестан. Сазвао је све животиње и рекао да има саопћити страшну вест. Друг Наполеон умире!

Зачуло се тужно нарицање. Испред кућних врата прострли су сламу, и животиње су ходале на прстима. Сузних очију питале су једна другу шта ће учинити ако им оде Вођа. Прочуло се да је Сноубол коначно успио Наполеону отровати храну. У једанаест сати појавио се Сквилер да изда друго саопћење. Као последњи чин на овој Земљи друг Наполеон је донио свечани указ: Уживање алкохола треба казнити смрћу.

До вечери, међутим, Наполеону је било нешто боље, а слиједећег јутра Сквилер је могао рећи да се Вођа опоравља. Увечер истог дана Наполеон је већ радио, а слиједећег јутра сазнало се да је послао Вајмпера у Вилингдон да купи неке књижице о варењу пива и печењу ракије. Тједан дана касније Наполеон је наредио да се преоре мала ливада иза воћњака, коју се прије намјеравало сачувати као пашњак за животиње које више неће моћи радити. Речено је да је испаша исцрпљена и да ливаду треба поново засијати, али ускоро се сазнало да Наполеон ту намјерава узгајати јечам.

Некако у то вријеме десио се један догађај који је ријетко ко могао разумјети. Једне ноћи, око дванаест сати, у дворишту се чуо бучан лом па су животиње изјуриле из стаја. Била је мјесечина. У дну велике суше, код стражњег зида гдје је исписано Седам заповјести, лежале су љестве сломљене на два дијела. Поред њих је, ошамућен, пузао Сквилер, а крај њега су били фењер, кист и преврнута лименка с бијелом бојом. Пси су одмах око Сквилера направили круг и чим се могао осовити на ноге отпратили су га до куће. Ниједна животиња није могла схватити шта то значи осим Бенцамина, који је

значајна израза махао њушком; изгледао је као да све разумије, али не жели ништа рећи.

Неколико дана касније Мјуријел је поново читала Седам заповјести и примијетила да су животиње још једну криво запамтиле. Мислиле су да Пета заповјест гласи: „Ниједна животиња не смије пити алкохол!“, али ту су стајале још двије ријечи које су биле заборавиле. У ствари, та Заповјест је гласила: „Ниједна животиња не смије пити алкохол *преко мјере*.“

IX Поглавље

Боксер је дуго лијечио повријеђено копито. Дан након завршетка побједоносног славља животиње су почеле градити вјетрењачу. Боксер није хтио узети ни дан одмора; сматрао је питањем части да остали не примијете бол коју је осјећао. Навече би насамо пријатељици Кловер признао да га копито јако боли. Кловер му је његовала рану облогом од трава које је претходно сажвакала, и наговорила га, заједно с Бенцамином, да се мање напреже. „Коњска плућа нису вјечна“, рекла му је. Али Боксер није слушао. Има, тврдио је, још само једну истинску амбицију – да прије него што напуни године потребне за мировину, види како вјетрењача напредује.

У почетку, када су први пут формулирани закони Животињске фарме, било је одлучено да коњи и свиње могу ићи у мировину с дванаест година, краве са четрнаест, пси с девет, овце са седам, а кокоши и гуске с пет. За сада се још ни једна животиња није повукла у мировину, али о томе се расправљало све чешће. С обзиром да је мало поље поред воћњака већ било одвојено за јечам, сада се прочуло да ће кут великог пашњака бити одијељен оградом и претворен у испашу за остарјеле животиње. Речено је да ће за коње мировина износити два и пол килограма жита дневно, а зими седам и пол килограма сијена, к томе мрква или по могућности јабука на јавне празнике. Боксеров дванаести рођендан падао је слиједеће године.

Међутим, живјело се тешко. Зима је била оштра попут пријашње, а хране је било још мање. Поново су, осим псима и свињама, свима смањени оброци. Сувише круто придржавање једнакости у оброцима, објаснио је Сквилер, супротно је принципима анимализма. Без већих потешкоћа растумачио је осталим животињама да *не* постоји несташница хране; ма шта се некима причињало. Тренутачно, то је извјесно, нашли су за потребно да оброке прилагоде ситуацији (Сквилер је увијек говорио о „прилагођавању“ а никада о „смањивању“), али у поређењу с Џонсовим временом напредак је огроман. Брзо читајући бројке, кричавим гласом, подацима им је доказивао да сада имају више зоби, више сијена, више репе него у Џонсово вријеме; да мање раде, да је вода коју пију боља, да живе дуже, да преживљује већи број младунчади, да у њиховим стајама има више сламе и да мање пате од буха. Животиње су вјеровале свакој ријечи. Истини за вољу, Џонс и све оно што је представљао, готово им је ишчезло из сјећања. Знале су да је садашњи живот мукотрпан и оскудан, да су често гладне, да им је хладно и да раде кад год не спавају. Али, нема сумње да је прије било горе. Биле су сретне што у то вјерују. Поред тога, некада су биле робови, а сада су слободне; и Сквилер није пропустио истакнути да је то битна разлика.

Сада је требало хранити много више уста. У јесен су се у исто вријеме опрасиле четири крмаче и донијеле на свијет тридесет и једно младунче.

Прасад су била шарена, а с обзиром на то да је Наполеон био једини нераст на Фарми, могло се претпоставити од кога потјечу. Објављено је да ће касније, када купе опеке и дрвену грађу, у врту поред куће изградити учионицу. За сада је младе прашчиће подучавао сам Наполеон у кухињи. Вјежбали су у врту, а учили су их да не треба да се играју с младунчади осталих животиња. Отприлике у то доба прописано је слиједеће правило понашања: Сретну ли се на стази свиња и нека друга животиња, потоња се мора склонити у страну; такођер је одлучено да све свиње, без обзира на положај, недјељом смију на реповима носити зелене врпце.

Та година била је прилично успјешна, али је још увијек недостајало новаца. Требало је купити опеке, пијесак и вапно за учионицу, те почети са штедњом ради набавке постројења за вјетрењачу. Ту су још били трошкови за петролеј и свијеће, шећер за Наполеонову трпезу (другим свињама забранио је шећер тврдећи да од њега дебљају), те за сав уобичајени материјал: алат, чавле, ужад, угљен, жице, старо жељезо и двопек за псе. Продали су дио сијена и дио кромпира, а испорука јаја повећана је на шест стотина тједно, па су те године кокоши једва излегле довољно пилића да се одрже у истом броју. Након што су били смањени у децембру, оброци су поново у фебруару умањени, а у стајама је забрањена употреба свјетиљки да би се уштедио петролеј. Међутим, свињама је, по свему судећи, било прилично добро; оне су заиста добивале на тежини. Једног поподнева крајем фебруара двориштем се ширио заносан и богат мирис какав животиње никада прије нису осјетиле. Мирис је будио жељу за јелом. Долазио је из мале пивоваре која се налазила иза кухиње и коју су престали употребљавати још у Џонсово доба. Неко рече да је то мирис куханог јечма. Животиње су гласно њушкале по зраку и питале се не спрема ли се то за вечеру топла каша. Али се топла каша није појавила, а слиједеће је недјеље објављено да ће од сада сав јечам бити резервисан за свиње. Поље иза воћњака већ је било засијано јечмом. Ускоро се прочуло да свака свиња дневно добива криглу пива, а сам Наполеон двије литре које му се сервирају у „Краун Дерби“ здјели за јуху.

Ако је и било тегоба које је требало издржати, утјешно је дјеловала чињеница што је садашњи живот био достојанственији од пријашњег. Било је више пјесама, више говора, више поворки. Наполеон је наредио да се једном недјељно морају одржавати такозване Спонтане манифестације, на којима ће се славити битке и побједе Животињске фарме. У одређено вријеме животиње би напустиле посао и у војној формацији ступале Фармом; на челу су биле свиње, иза њих су ишли коњи, затим краве, а на крају перад. Пси су били бочна заштитница поворке, а испред свих ступао је Наполеонов црни пјетлић. Боксер и Кловер у тој су прилици заједно носили зелени транспарент на којем су били поткова и рог, те натпис „Живио друг Наполеон!“.

Затим су се рецитирале пјесме написане у Наполеонову част, а Сквилер би у свом говору износио детаље о најновијем повећању производње хране. Повремено, у свечаним тренуцима, пуцало се из пушке. Спонтаним демонстрацијама овце су биле најприврженије, и, ако би неко протестовао да се губи вријеме и стоји на хладноћи (а то би се понекад догодило кад свиње или пси нису били у близини), овце би га одмах ушуткале блејањем „Четири ноге добре, двије ноге лоше!“ Али, животиње су углавном уживале у тим прославама. Сматрале су утјешним што се, након свега, подсјећају да су заиста своји властити господари и да раде за себе. Тако су, захваљујући пјесмама, поворци, Сквилеровим бројкама, пуцању пушке, кукурикању пјетлића и вијорењу заставе, бар на неко вријеме могле заборавити на празне желудце.

У априлу је Животињска фарма проглашена Републиком, па је требало изабрати предсједника. Постојао је само један кандидат – Наполеон – који је

изабран једногласно. Истог је дана објављено да су откривени нови документи о Сноуболовој сарадњи с Џонсом. Сада се показало да Сноубол није само покушао помоћу ратног лукавства изгубити Битку код стаје за краве, како су то животиње прије мислиле, већ да се отворено борио на Џонсовој страни. Заправо је он био стварни вођа људских снага, он их је повео у битку с покликом „Живјело Човјечанство“. Ране на Сноуболовим леђима, којих су се неке животиње још сјећале, потјецале су од Наполеонових зуба.

Средином љета, након вишегодишњег одсуства, на Фарми се изненада поново појавио гавран Мојсије. Уопште се није промијенио; још увијек није радио и причао је о Слаткој Гори на исти начин. Спустио би се на пањ, залепршао црним крилима и сатима причао свакоме ко га је хтио слушати. „Тамо горе, другови“, рекао би свечано, показујући великим кљуном према небу, „тамо горе, управо с друге стране овог тамног облака што га видите – тамо лежи Слатка Гора, сретна земља у којој ћемо се ми, јадне животиње, заувјек одмарати од наших напора.“ Чак је тврдио да је једном дигавши се у велику висину, био тамо и видио вјечна поља дјетелине, ланену комину и коцке шећера како расту по живицама. Многе животиње су му повјеровале. Њихов садашњи живот, размишљале су, тегобан је и оскудан; није ли поштено и праведно да негдје другдје постоји бољи свијет? Било је међутим тешко одгонетнути какав је однос свиња према Мојсију. Све су додуше презриво изјављивале да су његове приче о Слаткој Гори лаж, али су му допустиле да остане на Фарми, да не ради ништа, и чак одобриле да добива чашу пива дневно.

Након што му је зацијелило копито, Боксер је радио више него икада. Заиста, те су године све животиње радиле као робови. Уз редовни посао на Фарми и поновну градњу вјетрењаче, ту је још била и учионица за младе свиње, коју су почеле градити у марту. Понекад је било тешко издржати дуге часове с недовољно хране, али Боксер никада није узмакнуо. Из онога што је говорио или како је радио није се могло наслутити да више није јак као некада. Једино му се изглед мало промијенио; длака му више није била сјајна као раније, а велика бедра као да су се смањила. Остали су говорили: „Боксер ће се опоравити у прољеће, кад зазелени“; али дошло је и прољеће, а Боксер се није попунио. Када би на стрмини која је водила на врх каменолома под теретом неке велике стијене напео мишиће, чинило се да га на ногама још једино одржава упорност. Видјело се да му у тим тренуцима усне изговарају ријечи „радићу више“, али глас се није чуо. Кловер и Бенџамин поново су га упозорили да припази на здравље, али Боксер се није на то освртао. Приближавао се његов дванаести рођендан. Није се бринуо шта ће се догодити; једино је желио скупити довољну залиху камења прије него што оде у мировину.

Касно једне љетне вечери на Фарми се изненада почело шушкати да се Боксеру нешто догодило. Отишао је сам да одвуче товар камења до вјетрењаче. Одмах се показало да су гласине заиста биле тачне. Неколико минута касније долетјела су два голуба с вијешћу: „Боксер је пао! Лежи на боку и не може се дићи!“

Животиње су потрчале до брежуљка на којем се налазила вјетрењача. Тамо је, између руда од кола, лежао Боксер: врат му се заглавио тако да чак није могао подићи главу. Очи су му биле стакленасте, а бедра сва у зноју. Из уста му је текао танак млаз крви. Кловер клекну поред њега.

„Боксеру!“, завика, „како ти је?“

„То су плућа“, рече Боксер slabим гласом. „Није важно. Мислим да ћете моћи завршити вјетрењачу без мене. Скупљена је повелика залиха камења. Ионако сам требао радити још само мјесец дана. Искрено да ти кажем, једва

сам чекао мировину. Будући да је и Бенџамин остарио, можда ће му допустити да се повуче заједно са мношћом и прави ми друштво.“

„Морамо одмах довести помоћ“, каза Кловер. „Нека неко отрчи и каже Сквилеру шта се догодило...“

Животиње одмах потрчаше да обавијесте Сквилера о новости. Остали су само Кловер и Бенџамин, који је легао поред Боксера и без ријечи му својим дугим репом растјеривао мухе. Отприлике након четврт сата појавио се Сквилер пун суосјећања и разумијевања. Рече да је друг Наполеон с најдубљом тугом примио вијест о несрећи једног од најоданијих радника на Фарми и да се већ договара о слању Боксера на лијечење у болницу у Вилингдону. Чувши то, животиње су осјећале малу нелагодност. Осим Моли и Сноубола ниједна друга животиња никада није напустила Фарму и није им била драга помисао да ће се њихов болесни друг наћи у рукама људских створења. Међутим, Сквилер их је лако увјерио да ветеринар из Вилингдона може боље излјечити Боксера него било ко на Фарми. Након пола сата, када се мало опоравио, Боксер се тешком муком дигао на ноге и одвукао до своје стаје, гдје су му Кловер и Бенџамин приредили удобан лежај од сламе.

Слиједећа два дана Боксер је остао у стаји. Свиње су му послале велику боцу лијека ружичасте боје који су пронашле у купаоници, а Кловер је пазила да га узима два пута дневно послије јела. Увече је легла поред њега и док је Бенџамин растјеривао мухе, они су разговарали. Боксер је тврдио да му није жао што се то догодило. Ако се добро опорави, моћи ће поживјети још три године. Надао се провести мирне дане у углу великог пашњака; било би му то први пут у животу да има слободног времена за учење и развијање духа. Рече да остатак живота намјерава посветити учењу преостала двадесет и два слова абегеде.

Међутим, Бенџамин и Кловер могли су бити поред Боксера једино након завршеног посла. Једног дана у подне појавила су се наткривена кола да одвезу Боксера. Све су животиње радиле – плијевиле су репу под надзором једне свиње – и остадоше запањене угледавши Бенџамина како галопира од господарских зграда и реве из свег гласа. Било је то први пут да је неко видио Бенџамина узбуђена – заиста, први пут се догодило да неко види како Бенџамин галопира. „Брзо, брзо!“, викао је. „Дођите одмах! Одводе Боксера!“ Не чекајући да им свиње то допусте, животиње оставише посао и потрчаше према господарским зградама. Заиста, у дворишту су стајала велика, затворена кола у која су била упрегнута два коња. Кола су са стране имала некакав натпис, а сприједа је у њима сједио човјек лукава изгледа с ниско набијеним пустеним шеширом. Боксеров лежај у стаји био је празан.

Животиње су се окупиле око кола. „Збогом, Боксеру!“, викале су у збору, „збогом!“

„Будале! Будале!“, заурла Бенџамин, пропињући се и топћући својим малим копитима по тлу. „Будале! зар не видите шта пише на овим колима?“

Животиње су на тренутак застале, а онда се умириле. Мјуријел поче срицати ријечи. Али Бенџамин је гурну у страну и усред гробне тишине прочита:

„Алфред Симонс, живодер. Клаоница коња. Произвођач шупкала, Вилингдон. Трговац кожом и кошћаним брашном. Схваћате ли шта то значи? Боксера одводе живодеру!“

Крик ужаса проломи се из грла свих животиња. Уто човјек ошину бичем своје коње и кола кренуше из дворишта лаганим касом; за њима пођоше све

животиње, вапијући из свег гласа. Кловер напрегне своје велике удове и почне галопирати. „Боксеру!“, викала је, „Боксеру! Боксеру! Боксеру!“ Као да је чуо галаму извана, на малом прозорчићу стражњег дијела кола појави се Боксера глава с бијелом пругом.

„Боксеру“, викала је Кловер ужаснутим гласом. „Боксеру! Изиђи! Изиђи брзо! Одводе те у смрт!“

Све су животиње почеле заклињати: „Изиђи, Боксеру, изиђи!“ Али кола су већ јурила и удаљавала се. Није било сигурно је ли Боксер разумио шта му је Кловер довикивала. Али, тренутак касније глава му је нестала с прозорчића, а из кола се зачуло снажно ударање копита. Покушавао се пробити напоље. Било је дана када би неколико удараца Боксерових копита разлијело оваква кола у иверје. Али авај, снага га је напустила; звук копита постајао је све слабији а онда посве несташе. У очајању животиње почеше позивати коње који су вукли кола да стану. „Другови, другови!“ запомагале су. „Не одводите свог брата у смрт!“ Али глупе бештије, исувише неуке да би схватиле шта се догађа, само су стригнуле ушима и убрзале кас. Боксера глава више се није појавила на прозорчићу. Неко се прекасно сјетио да потрчи напријед и затвори главна врата с пет засуна. Слиједећег трена кола су прошла кроз капију и брзо нестала низ цесту. Боксера више никада нису видјеле.

Три дана касније објављено је да је умро у болници у Вилингдону, успркос свој њези која се може пружити једном коњу. Вијест је саопштио Сквилер. Присуствовао је, рече, посљедњим Боксеровим часовима.

„Био је то најпотреснији приказ који сам икада видио“, започео је Сквилер, подиговши ногу да обрише сузу. „Био сам уз његово узглавље до последњег часа. На крају, готово преслаб да говори, шаптао ми је на ухо да је тужан једино стога што одлази прије неголи је вјетрењача завршена. ‘Напријед, другови’, шаптао је. ‘Напријед у име Побуне. Живјела Животињска фарма! Живио друг Наполеон! Наполеон је увијек у праву.’ То су биле његове посљедње ријечи, другови.“

Овдје се Сквилерово држање одједном промијенило. За тренутак је зашутео, а прије него што је наставио, својим малим очицама сумњичаво је протријелио све присутне.

Сазнао је, рече, да су поводом Боксера одласка фармом кружиле глупе и подмукле гласине. Неке су животиње примијетиле да је на колима која су одвезла Боксера био натпис „Клаоница коња“ и брзоплето закључиле да је послан живодеру. Готово је невјероватно, рече Сквилер, да иједна животиња може бити толико глупа. Сигурно, урлао је згражајући се, вртећи репом и поскакујући с једне ноге на другу, сигурно познају вољеног Вођу, друга Наполеона у бољем свјетлу? Објашњење је доиста врло једноставно. Кола су претходно припадала живодеру, а онда их је купио ветеринар који још није премазао стари натпис. Тако је дошло до те грешке.

Кад су то чуле, животињама је одлакнуло. А кад је Сквилер наставио са живописним описивањем појединости о Боксеровој самртној постели, задивљујућој пажњи којим је био окружен и скупим лијековима које је Наполеон платио не размишљајући о њиховој цијени, нестала је и посљедња трунка сумње, а туга коју су осјећале због смрти свог пријатеља била је ублажена мишљу да је барем умро сретан.

На састанку слиједеће недјеље појавио се сам Наполеон и одржао кратак говор у Боксерову част. Није било могуће, рече, пренијети посмртне остатке њиховог оплакиваног пријатеља и покопати их на Фарми, али он је наредио да се од ловора који је растао у врту направи велик вијенац и пошаље на Боксеров гроб. За неколико дана свиње су намјеравале одржати кармине Боксеру у

почаст. Наполеон је завршио говор подсјећајући на двије омиљене Боксерове изреке: „Радићу више“ и „Друг Наполеон је увијек у праву“ – изреке, рече, које би свака животиња требала усвојити као властите.

На дан одређен за кармине из Вилингдона су дошла трговчева кола и свињама је уручен велик дрвен сандук. Фарма се ту ноћ орила од гласног пјевања, након чега је слиједило нешто налик на жестоку свађу, а све се завршило гласним разбијањем стакла. У кући се нико није помакао прије поднева слиједећег дана, а на Фарми се причало да су свиње однекуда набавиле новац и купиле још један сандук вискија.

Х Поглавље

Прошле су године. Годишња доба су долазила и одлазила, а с њима и кратки животи животиња. Дошло је вријеме када се осим Кловер, Бенцамина, гаврана Мојсија и извјесног броја свиња више нико није сјећао старих дана прије Побуне.

Мјуријел је била мртва; исто тако Блубел, Џеси и Пинчер. Џонс је такођер био мртав – умро је у неком љечилишту за алкохоличаре на другом крају земље. Сноубола су заборавили. И Боксера су заборавили сви осим оних који су га познавали. Кловер је сада била стара крупна кобила укочених зглобова и склона катару очију. Пре двије године напунила је доб потребну за мировину, али у ствари ниједна се животиња никада није повукла. Причања о одвајању угла великог пашњака за остарјеле животиње одавно су престала. Наполеон је био зрео нераст од преко три стотине фунти. Сквилер је био тако дебео да су му се очи једва видјеле. Једино је стари Бенцамин изгледао као увијек, само му је њушка осиједјела, а након Боксерове смрти био је шутљивији и мрзовољнији него икада.

Тада је на Фарми било много више животиња, иако прираст није био толики колики се очекивао пријашњих година. Новим генерацијама животиња Побуна је била само нејасна традиција преношена усменом предајом, а друге, које су биле купљене, прије свог доласка на Фарму никада нису чуле за тако нешто. Уз Кловер на Фарми су била још три коња. То су биле добре и снажне животиње, вриједни радници и добри другови, али врло глупи. Ниједан од њих није могао научити абецеду даље од слова В. Прихватили су све што им је речено о Побуни и принципима анимализма, особито оно што им је говорила Кловер, коју су поштовали готово као дјеца мајку; али, било је спорно да су ишта од анимализма разумјели.

Фарма је сада била напреднија и боље организована; чак је и проширена с два поља купљена од господина Пилкингтона. Вјетрењача је била успјешно завршена; животиње су купиле вршилицу и косилицу те изградиле разне нове господарске зграде. Вајмпер је купио лаке једнопрежне двоколице. На крају, довршена вјетрењача није била употрејебљена за производњу електричне енергије, већ су је користили за мљевање жита, што је доносило лијеп новчани добитак. Животиње су напорно радиле на изградњи још једне вјетрењаче; када буде завршена, речено је, у њу ће поставити динамо. Али о обиљу о којем је некоћ Сноубол учио животиње да сањају – о стајама с електричним освјетљењем, топлим и хладном водом, те о тродневној радној недјељи – више се није говорило. Наполеон је такве идеје прогласио супротним духу

анимализма. Најистинскија срећа, говорио је, налази се у напорном раду и умјереном животу.

Чинило се као да Фарма постаје све богатија, али то се није могло рећи и за животиње, осим, наравно, за свиње и псе. Можда је то дјелимице било због великог броја свиња и паса. Не би се могло рећи да они, на свој начин, нису радили. Сквилер је неуморно објашњавао како је бескрајно много посла око надгледања и организирања Фарме. Већина тог посла била је такве природе да га остале животиње, због своје неукости, нису могле разумјети. На примјер, Сквилер им је говорио да свиње сваки дан потроше много времена око тајанствених ствари званих „фасцикли“, „извјештаји“, „записници“ и „представке“. То су били велики арци папира које је требало помно исписати, а чим би их испунили бацали су их у пећ. Тај је посао од највеће важности за добробит Фарме, доказивао је Сквилер. Међутим, ни свиње ни пси својим радом нису производили храну, а било их је много и апетит им је увијек био изврстан.

Што се тиче осталих животиња за њих је, колико памте, живот одувијек био исти. Углавном су биле гладне, спавале су на слами, пиле из појилишта, радиле у пољу: зими су патиле од хладноће, лети од муха. Понекад би старије међу њима напегле своје мутно сјећање и покушале установити да ли је у раним данима Побуне, непосредно након изгона Џонса, било боље или лошије него сада. Нису се могле сјетити. Није било ничега с чиме би могле упоредити свој садашњи положај: једино су се могле ослонити на Сквилерове бројке које су непобитно доказивале да све иде набоље. Закључиле су да је проблем нерјешив; у сваком случају, за размишљање о таквим стварима сада су имале мало времена. Само је Бенџамин тврдио да се сјећа сваке појединости свог дугог живота и да зна да живот никада није био нити уопште може бити много бољи или много гори – глад, патња и разочарање, говорио је, непромјенљив су закон живота.

Животиње се, међутим, нису престале надати. Штавише, никада ни за трен нису изгубиле осјећај части и повлаштености што припадају Животињској фарми. Још увијек су били једина Фарма у цијелом округу – у читавој Енглеској! – коју су посједовале и надзирале животиње. Томе се никада није престала дивити ниједна од њих, чак ни најмлађе или придошлице купљене с фарми удаљених десетак или двадесетак километара. Када су чуле како пуца пушка, видјеле како лепрша зелена застава на јарболу, њихова срца би се надимала од неуништива поноса, а разговор би увијек скренуо на старе херојске дане, Џонсово прогонство, писање Седам заповјести и велике битке у којима су поражени двоножни освајачи. Нису заборавиле ниједан од старих снова. Још се вјеровало у Републику Животиња коју је предвидио стари Мајор, када зеленим пољима Енглеске више неће газити људска нога. Тај дан ће доћи; то може бити ускоро, то можда неће бити за њихова живота, али ће једном ипак доћи. Чак су ту и тамо потајно пјевушиле мелодију „Животиње Енглеске“. У сваком случају знала ју је свака животиња на Фарми, иако се ниједна не би усудила да је запјева наглас. Можда је била истина да им је живот био тежак и да им све наде нису биле испуњене, али оне су биле свјесне да нису исто што и остале животиње. Ако су биле гладне, то није било зато што су храниле окрутна људска створења; ако су радиле напорно, радиле су у своју корист. Нико од њих није ходао на двије ноге. Нико никога није звао „Господар“. Све су животиње биле једнаке.

Једног дана, почетком лjeta, Сквилер је наредио овцама да га слиједи и одвео их на други крај фарме, на дио необрађеног земљишта које је зарасло брезовим младицама. Овце су тамо провеле читав дан, брстећи лишће под Сквилеровим надзором. Увече се он вратио кући, а будући да је било топло,

овце су остале. Тамо су се задржале читаву недјељу, а да их остале животиње нису видјеле. Сквилер је с њима проводио већи дио дана. Учио их је, рекао је, нову пјесму за коју је била потребна осамљеност.

Након што су се овце вратиле, збио се неочекиван догађај: једне угодне вечери када су животиње завршиле посао и враћале се на своје коначиште, двориштем се разлегло ужаснуто рзање коња. Била је то Кловер. Поново је зарзала и све су животиње појуриле у двориште. Угледале су оно што је видјела и Кловер.

Једна свиња ходала је на стражњим ногама. Да, то је био Сквилер. Мало неспретно, као да још није сасвим научио одржавати своје отежало тијело у том положају, шетао је двориштем ипак савршено одржавајући равнотежу. Тренутак касније на кућним вратима појавио се дуги ред свиња – све су ходале на стражњим ногама. Неке су ходале боље, неке лошије, једна или двије чак су се несигурно занијеле, па је изгледало да ће им затребати штап, али све су успјешно направиле круг двориштем. Коначно се зачуло страшно лајање и крештаво кукурикање црног пјетлића: појавио се и сам Наполеон, величанствено усправан, окружен псима који су скакали око њега, бацао је погледе с једне стране на другу. Предњом ногом држао је бич.

Настаде гробна тишина.

Изненађене, престрашене, приљубљујући се једна уз другу, животиње су гледале дугачки ред свиња, које су, лагано ступајући, кружиле двориштем. Било им је као да се свијет окренуо наглавачке. Настао је прави шок и у том тренутку, успркос свему – успркос терору паса, успркос навици која се годинама развијала да никада не приговарају, никада не критизирају, без обзира шта се догодило – биле су спремне изустити неку ријеч протеста. Али управо у том тренутку, као на један знак, све овце почеше заглушујуће блејати:

„Четири ноге добре, двије ноге боље! Четири ноге добре, двије ноге боље! Четири ноге добре, двије ноге боље!“

Блејање је, без престанка, потрајало пет минута. А када су овце престале, могућност протестовања је измакла, јер су свиње умарширале у кућу.

Бенџамин је осјетио да му неко гурка раме њушком. Окренуо се. Била је то Кловер. Њене остарјеле очи биле су мутније него икада. Не изустивши ни ријечи, њежно га је повукла за гриву и одвела на крај велике суше, гдје је било исписано Седам заповјести. Минуту или двије стајали су гледајући зид премазан катраном на којем су била исписана бијела слова.

„Вид ми слаби“, рекла је напокон. „Ни у младости нисам могла прочитати што тамо пише. Али, чини ми се да овај зид изгледа другачије. Бенџамине, да ли су Седам заповјести исте као што су биле некада?“

Бенџамин је пристао да за тренутак прекрши своје правило и прочитао је што је писало на зиду. Тамо је сада била само једна Заповјест. Она је гласила:

**СВЕ СУ ЖИВОТИЊЕ ЈЕДНАКЕ
АЛИ НЕКЕ ЖИВОТИЊЕ СУ ЈЕДНАКИЈЕ
ОД ДРУГИХ**

Послије тога више није било чудно што су слиједећег дана свиње, које су надгледале посао на Фарми, имале бичеве. Није било чудно када су сазнале да

су свиње купиле радио, да преговарају о увођењу телефона и да су се претплатиле на Џон Бул, Тит-Биц и Дејли Мирор. Није им више било чудно када су видјеле Наполеона како шеће вртом с лулом у устима – па чак ни када су свиње обукле одјећу из ормара господина Џонса, ни када се Наполеон појавио у црном капуту, кратким ловачким хлачама и кожним гамашама, а његова крмача-љубимица у хаљини од блиставе свиле коју је госпођа Џонс обично носила недјељом.

Недјељу дана касније, једног поподнева, на Фарму је стигло више двоколица. Делегације са сусједних фарми биле су позване да разгледају Фарму. Свиње су им показале читаву Фарму, а делегације су изразиле велико дивљење за све што су видјеле, посебно за вјетрењачу. Животиње су плијевиле репу. Радиле су марљиво, једва да су подигле главе од посла; нису знале кога да се више плаше – свиња или посјетилаца.

То вече из куће се чуо гласан смијех и пјевање. Чувши помијешане гласове, животиње је изненада захватила радозналост. Шта се то тамо догађа, сада када су се први пут животиње и људи састали на равноправној основи? Почеле су, најтише што су могле, шуљати се према врту уз кућу.

Застале су на улазу, плашећи се помало да крену даље, али Кловер их је повела напријед. На вршцима прстију дошуљале су се до куће, а животиње које су биле довољно високе завириле су кроз прозор благоваонице. Унутра је за дугим столом сједило шест фармера, исто толико угледних свиња, а на почасном мјесту, на челу стола, сједио је сам Наполеон. Свиње су се очито осјећале удобно у столицама. Друштво је уживало играјући карте, али је на трен прекинуло игру, да испију здравицу. Велики врч кружио је око стола и пехари су поново напуњени пивом. Нико није примијетио зачуђена лица животиња које су гледале кроз прозор.

Устаде господин Пилкингтон из Фоксвуда, држећи у руци пехар. За који тренутак, рече, замолиће присутно друштво да испије здравицу. Али прије него што то учини, жели рећи неколико ријечи за које осјећа да му је дужност казати их.

Чини му особито задовољство, рече, а увјерен је, и осталим присутнима, што осјећа да је дугом раздобљу неповјерења и неразумијевања дошао крај. Чињеница је да некада – ни он, ни било ко из присутног друштва није дијелио такве осјећаје – поштоване власнике Животињске фарме сусједи су гледали, он не би рекао с непријатељством, али можда с извјесном дозом сумње. Догодили су се немили догађаји, кружиле су непожељне идеје. Сматрало се да је Фарма коју посједују и надзиру свиње ненормална појава која би могла узнемирити сусједство. Сувише је фармера сматрало, без правог увида у ствари, да ће на таквој Фарми превладати дух слободе и недисциплине. Они су били узнемирени због могућег утицаја на њихове животиње, или чак на њихове надничаре. Али, све те сумње сада су распршене. Данас су он и његови пријатељи посјетили Животињску фарму, својим очима разгледали сваки њен кутак, и шта су видјели? Не само најмодерније савремене методе, већ дисциплину и ред који би морали бити узором свим фармерима. Он је, вјерује, био у праву када је тврдио да ниже животиње на Животињској фарми раде више, а добивају мање хране него било које животиње у округу. Заиста, он и његови колеге посјетиоци данас су учили многе ствари које намјеравају одмах увести на својим фармама.

Завршио бих своје примједбе, рекао је, наглашавајући још једном да пријатељство између Животињске фарме и њених сусједа постоји и мора постојати. Између свиња и људи није било, нити има потребе да буде било

каког несклада у интересима. Њихове борбе и њихове потешкоће једнаке су. Није ли проблем рада свугдје исти? Постало је очито да је господин Пилкингтон хтио изрећи неку брижљиво припремљену досјетку о друштву, али га је за тренутак исувише обузело задовољство да би је могао казати. Пошто се искашљао, од чега су му подвољци постали пурпурни, успио је изрећи: „Ако ви имате ваше ниже животиње с којима се борите“, рече, „ми имамо наше ниже класе!“ Та *bon mot* довела је сто до урлања; а господин Пилкингтон је још једном честитао свињама на оскудним оброцима, дугом радном дану и немилосрдности коју је примијетио на Животињској фарми.

А сада, рече, замолио бих друштво да устане и провјери да ли су чаше пуне. „Господо“, закључи господин Пилкингтон, „господо, наздрављам вам: за напредак Животињске фарме!“ Настало је одушевљено клицање и топтање ногама. Наполеон је био толико радостан да је устао и обишао читав стл да се куцне с господином Пилкингтоном прије него што испије свој пехар. Кад су се повици утишали, Наполеон, који је остао на ногама, саопшти да би и он желио казати неколико ријечи.

Попут свих Наполеонових говора, и овај је био кратак и језгровит. И он је, рече, срећан што је раздобљу неразумијевања дошао крај. Дуго времена чули су се гласови – које су, он има разлога да тако мисли, ширили неки зловни непријатељи – да је у његовим, као и у назорима његових пријатеља, било нечег рушилачког, па чак и револуционарног. Чак се говорило да су покушавали побунити животиње на сусједним фармама. Ништа не може бити већа лаж! Њихова једина жеља, сада и у прошлости, била је да живе у миру и нормалним пословним односима са сусједима. Фарма, коју има част да надгледа, додаде, јесте кооперативно предузеће. Мјенице, које су у његовом посједу, заједничко су власништво свиња.

Он не вјерује, рече, да је преостала и једна од старих сумњи, али у свакидашњим пословима Фарме направљене су недавно неке измјене које ће још више учврстити повјерење. До сада су животиње на Фарми имале прилично луцкаст обичај да се једна другој обраћају с „друже“. С тим треба прекинути. Постојао је такођер врло чудан обичај, чије је поријекло непознато, да се сваке недјеље обилази лубања једног нераста која се налазила на постољу у врту. И то се мора спријечити, а лубања је већ закопана. Посјетиоци су можда примијетили зелену заставу која се вијорила на јарболу. Ако су је видјели, могли су опазити да су с ње уклоњени бијела поткова и рог. Од сада ће застava бити само зелена.

На бриљантан и добросусједски говор господина Пилкингтона, рече, он има само једну замјерку. Господин Пилкингтон је читаво вријеме говорио о „Животињској фарми“. Он наравно није могао знати – јер Наполеон сада то први пут објављује – да је име „Животињска фарма“ укинута. Од сада ће се фарма звати „Властелинска фарма“, што је, како он вјерује, њено право и првобитно име.

„Господо“, закључи Наполеон, „наздравимо као и малоприје, али на други начин. Напуните чаше до врха. Господо, ево моје здравице: за напредак Властелинске фарме!“

Чуло се срдечно клицање као и малоприје, и пехари су испражњени до дна. Док су извана проматрале тај приказ, животињама се учинило да се догађа нешто чудно. Шта се то промијенило у изгледу свиња? Кловрине остарјеле, мутне очи прелазиле су с једне на другу. Неке од њих имале су пет подвољака, неке четири, а неке три. Али, шта је то изгледало као да се преображава и

мијења? Пљесак се утишао, друштво је узело карте и наставило прекинуту игру, а животиње су се потихо одшуљале натраг.

Али, застадоше након двадесетак метара. Из куће се чуло урликање. Потрчале су натраг и поново провириле кроз прозор. Оштра свађа постајала је све бучнија. Галамило се, лупало по столу, гледало оштро и сумњичаво, одлучно нијекало. Свађа је почела у тренутку када су Наполеон и господин Пилкингтон истовремено одиграли пиковог аса.

Дванаест гласова бијесно је викало, и сви су били једнаки. Сада је било јасно шта се промијенило у изгледу свиња. Поглед животиња које су стајале напољу клизио је од свиње до човјека, од човјека до свиње, и поново од свиње до човјека; али, већ је било немогуће распознати ко је свиња, а ко човјек.

Новембар 1943 — Фебруар 1944 г.